

A romániai magyarság története 1919–1940

Demográfiai helyzet

A romániai magyarság döntő többsége a békeszerződést követő határmódosítások következtében került Romániába. Az 1910-es magyar népszámlálás t 661 805 magyar anyanyelvű lakost írt össze, akik a később Romániához csatolt, Erdélyt, a Bánságot, illetve a Körös- és Máramaros-vidéket magába foglaló, de – mint azt már említettük – az idők során a közhasználatban Erdély néven szereplő területen éltek.¹

Jelentős volt azonban az Erdélyen kívül élő magyarok száma is. A hiányos statisztikák miatt itt csupán becült adatokra támaszkodhatunk. Ezek szerint Erdélyen kívül mintegy 150 ezer magyar élt, akik a történelem során különböző okok miatt Bukovinában, Moldvában, illetve a regáti nagyvárosokban, főként Bukarestben telepedtek le. Az itt élő magyarság lélekszáma a XX. században csökkenni kezdett. A bukovinai székelyeket a II. világháború alatt Magyarországra telepítették, a moldvai csángók számát az európai történelemben kirívóan durva és erőszakos asszimilációs intézkedések csökkentették, a nagyvárosok magyarsága esetében pedig az urbanizáció felfokozott beolvastó hatása érvényesült.

A bukovinai székelyek és a moldvai csángók

Az Erdélyen kívül élő magyarok legjelentősebb tömegét a második világháború alatt Magyarországra telepített bukovinai székelyek és a moldvai csángók alkotják.

Csángóknak – összefoglalóan – azokat a népcsoportokat nevezzük, amelyek a történelem során különböző okokból az egy tömbben élő erdélyi magyarok, elsősorban a székelyek közül elvándoroltak, és az összefüggő székely népsziget szomszédságában, idegen, elsősorban román környezetben telepedtek le.² Az elvándorlás okai különfélék lehetnek. A leggyakoribb a gazdasági indok volt; a csángók ősei a jobb megélhetés reményében választották a vándorbotot. Nem volt ritka azonban a fegyveres erőszak előli menekülés sem. A bukovinai székelyek, akik saját magukat nem tartják csángók-

---

¹ A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. VI. rész. Végeredményének összefoglalása. Szerk. és kiad. a Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Bp. 1920. (Magyar Stat. Közlemények Új sor. 64. kötet.)

Rónai András: Erdély népességi viszonyai. A továbbiakban (az általános közhasználatnak megfelelően) az I. világháború után Romániához csatolt területet tekintjük Erdélynek.

² Mikecs László: Csángók, Budapest, 1989. 11. p.

nak, sőt tiltakoznak az ilyen megnevezés ellen, 1764-ben a határórség erőszakos szervezése elől, az ún. csíkmadéfalvi veszedelem következtében bujdosnak el Moldvába, ahonnan aztán későbbi lakhelyükre, Bukovinába kerültek.

A gyéren lakott egykori osztrák koronatartományban, Bukovinában a magyarok öt falut alapítottak: Fogadjistent, Istensegítst, Andrásfalvát, Hadikfalvát és Józseffalvát. A gyorsan szaporodó székelyek hamarosan kinőtték” a szűkre szabott életteret, és a folytonos kirajzásoknak, illetve a magyar kormányok hazatelepítési kísérleteinek következtében kisebb csoportjaik először a mai Jugoszlávia területére az Al-Duna mellé, majd Dél-Erdélybe, Déva és Vajdahunyad környékére kerültek.

A bukovinai magyarság végleges hazatelepítése a második világháború alatt történt meg, amikor 1941-ben a magyar állam a Bukovinában élő összes székelyt (mintegy 15 ezer embert) a Bácskába telepítette. A hadi események miatt az egyszer már hazát változtatott szerencsétlen sorsú népcsoport 1944-ben ismét menekülni kényszerült, hogy aztán sok évi vándorlás, bizonytalanság és szenvedés után 1945–47-ben Tolna, Bács és Baranya megye kiürített német falvaiban kapjon végső letelepedési helyet.³

A csángók legnépesebb csoportját a Keleti-Kárpátokon túl élő, Moldvában letelepedett magyarok alkotják. A Kárpátok és a Prut közötti területen letelepedett magyarok két nagy tömbben: északon Szucsáva és Románvásár, délen Bákó környékén és a Tatros, illetve a Szeret partján élnek.⁴ Lélekszámuk megállapítása a megbízható források hiánya miatt nehéz feladat.

A középkori utazók összeírásai alapján megállapítható volt, hogy a moldvai katolikusok döntő többsége magyar nevű, magyarul beszélő volt.⁵ A moldvai fejedelemségben történt első hivatalos népszámlálásból (1859) kitűnik, hogy Bákó és Román megyében, ahol a csángók a legnagyobb számban éltek, a római katolikusok 90%-a magyar nemzetiségű volt.⁶ Egy, a múlt század végén Bukarestben megjelent kiadvány⁷ szerint vannak egész falvak csángócsaládokkal, ahol nem tudnak egyetlen szót sem románul, mint pl. Forrófalván, Klézsén”.

A XX. században végzett népszámlálások nemzetiségi adatainak értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a nacionalizmus kibontakozásának korában a kelet-európai országok politikája a nemzeti állam megteremtésére irányult, s a legcsekélyebb toleranciát sem mutatta az együttélő kisebbségekkel szemben. Ezért a népszámlálási statisztikák számos esetben – és különösen a periférikus helyzetben lévő csángóknál – torzítanak, adataik manipuláltak, ellentmondásosak.

Az 1930-as román népszámlálás 23 ezer magyart jegyzett Moldvában.⁸ Az adat önmagában is ellentmond a korábbi statisztikákból történt számításoknak és a helyszíni tapasztalatoknak.⁹ Az a tény azonban, hogy az 1930-as népszámlálás Klézsén és Forrófalván csupán egy-egy magyart mutatott ki, egyértelműen bizonyítja az összeírás torzításait. A mégoly erőszakos asszimiláció ellenére is lehetetlen ugyanis, hogy a két

³ Sebestyén Ádám: A bukovinai székelység története tegnap és ma. Szekszárd 1989.

⁴ Benda Kálmán szerk: Moldvai csángó-magyar okmánytár (1467–1706). Budapest I. köt. 24. p.

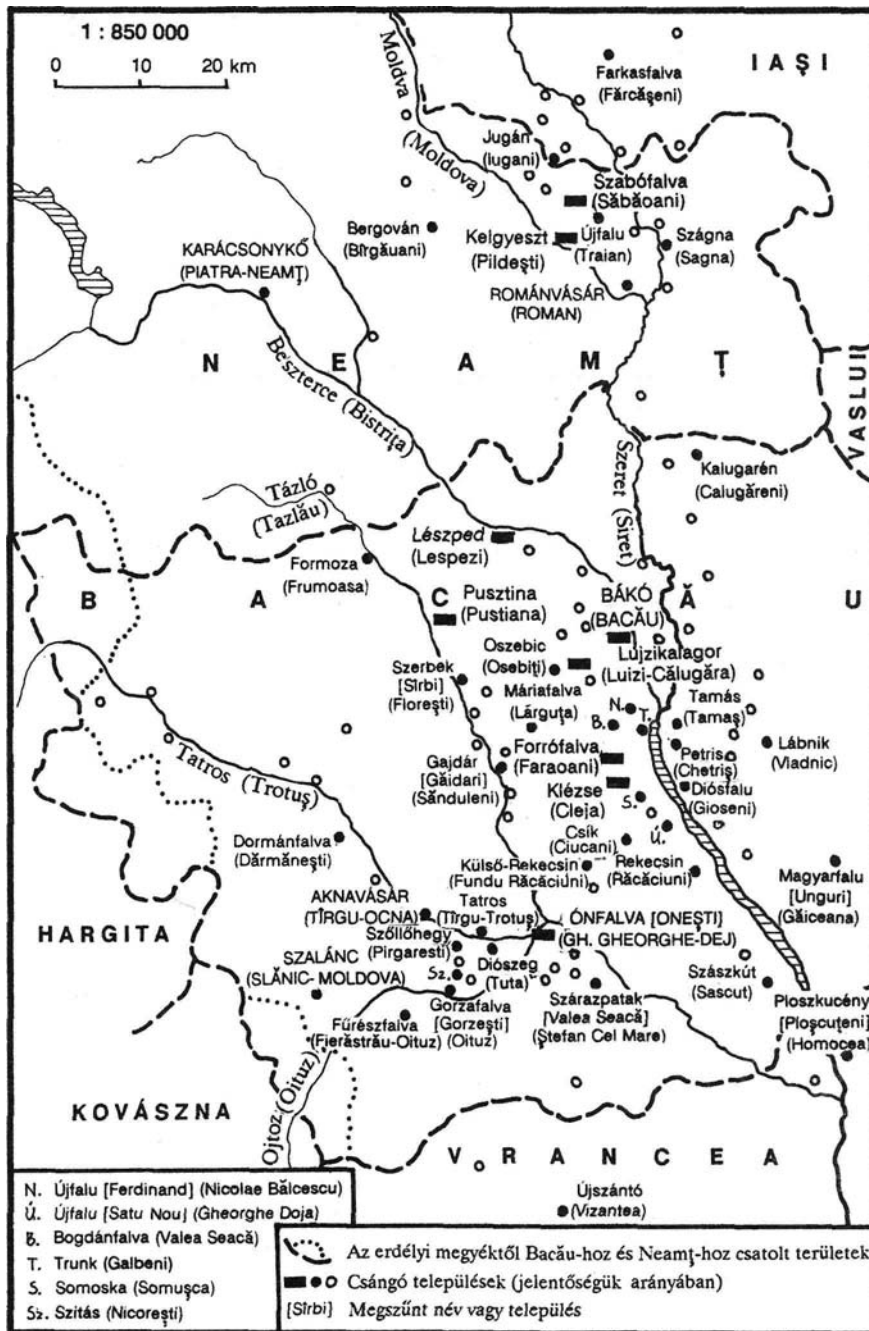
⁵ Benda Kálmán: i.m. I. köt. Bandinus jelentése 1648. március 2. 342. p.

⁶ Populațion de la Moldvie. Bukarest 1859.

⁷ Marele Dicționar al României. Vol. I–V.

⁸ Recensământul general al populației României. Bukarest, 1940. Vol. IX. 407–438.

⁹ Domokos Pál Péter: A moldvai magyarság. Budapest, 1987.

A MOLDAVI CSÁNGÓK TELEPÜLÉSEI

falu, ahol hiteles információk szerint a századfordulón még románul sem tudtak az ott élő csángók, 1930-ra teljesen románává váljon.

A második világháborút követő népszámlálások a csángókat gyakorlatilag eltüntették. Hiába tartott nyilván az 1950-es években a Magyar Népi Szövetség kb. 60 000 moldvai magyart,¹⁰ számukat a hivatalos összeírások 1956-ban 17 105-re, 1966-ban 8332-re és legutoljára 1977-ben 4258-ra tették. (Ha figyelembe vesszük, hogy az 1977-es moldvai magyar adatok tartalmazzák a Bákó megyéhez csatolt Gyimesbükk és Sósmező, illetve a Román megyéhez csatolt Gyergyóbékás, Almásmező és Gyergyódomokos magyarjait, kitűnik, hogy a hivatalos román politika ekkor már nem óhajtott tudni a csángókról.)¹¹

Mennyi lehet végül is a ma is magyarul beszélő, magát magyarnak valló moldvai csángók száma? A magyar kutatók tapasztalatai alapján állíthatjuk, hogy a magyarnak tekinthető moldvaiak száma ma is mintegy 50–70 ezerre tehető, ez a szám azonban az erőteljes asszimiláció miatt napról napra csökken.

A moldvai magyarok eredetét illetően sok a bizonytalanság. Ez lehetővé tette, hogy a különböző korok kutatói találgatásokkal, történelmileg nem megalapozott és bizonyított elméletekkel álljanak elő. Az egyik ilyen valószínűtlen tétel szerint, amely a XIX. század végéig rendkívül népszerű volt a magyar tudományos körökben, a csángók a kunok leszármazottai lennének. Az elmélet, amelynek képviselői a kun–magyar közös nyelvre hivatkoztak, az 1880-as években vált tarthatatlanná, amikor bebizonyították, hogy a kunok nyelve török eredetű volt.¹²

A másik, nem kevésbé népszerű, kissé romantikus feltevés hívei azt állították, hogy a moldvai csángók ősi magját a honfoglalás idején a Kárpátokon kívül maradt magyar töredékek alkotják. Az elmélet ellen szól azonban, hogy a népvándorlások viharai a moldvai úz, besenyő és kun fálvakat nyomtalanul megsemmisítették, s valószínűtlen, hogy éppen magyar települések maradtak volna meg. A IX. századi letelepedés ellen szólnak a moldvai helynevek is. A honfoglalás-korabeli magyarság településeinek neve egy-egy személynév átvétele volt (Solt, Tas stb.). Moldvában ezzel szemben a legrégebbi települések esetében a XIII., XIV. században általánossá vált -falva, -vására helynevek az általánosak (Szabófalva, Forrófalva, Románvásár stb.).¹³

A moldvai magyarok eredetét illetően a néprajzi adatok és az okleveles források ismeretében ma már bizonyítottnak tekinthető, hogy a csángók nem keletről, hanem nyugatról, a Kárpát-medencéből érkeztek Moldvába. Az is ismertté vált, hogy az első moldvai csángó telepeket a magyar királyok hozták létre. A Szeret folyó jobb partján a XIII. században létesített határőrtelpek funkciója a tatár betörések visszaverése volt.

---

¹⁰ Hasonló adatot közöl Gunda Béla az 1947-ben megnyílt moldvai magyar iskolákba beiratkozottak számából végzett számítások alapján. Gunda Béla: A moldvai magyarok néprajzi kutatása. In: A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások. Budapest 1984.

¹¹ ... Moldvában, ezekben a csángó magyarok által lakott községekben már két évtizede megszüntettek mindenfajta iskolát, anyanyelven történő oktatást. Az utóbbi népszámlálás alkalmával megtagadták tőlük magyar nemzetiségük beismerésének lehetőségét, és hivatalból mindenkit románként nyilvánítottak." Király Károly levele Ilie Verdeț miniszterelnöknek. 1980. február 10. MKI-Archivum No. 102.

¹² Benda Kálmán: i.m. I. köt. 12. p.

¹³ Benda Kálmán: i.m. I. köt. 13. p.

Az északi területekre a Szamos völgyéből, a déliekre a Székelyföldről települtek.¹⁴ A csángók száma a következő évszázadokban önkéntes kivándorlással folyamatosan gyarapodott.¹⁵ Közöttük találtak menedéket a Dél-Magyarországról a XV. században elmenekült magyar husziták is, akiknek papjai itt fejezték be bibliafordításukat is. A csángók lélekszámát gyarapították a Rákóczi-szabadságharc menekültjei, valamint a határőrszolgálat, a nehéz jobbágyi sors és a nincstelenség elől kivándorló székelyek is.¹⁶

A moldvai csángók és általában a moldvai katolikusok magyar és részben szász eredetét a román történészek is hangsúlyozták.¹⁷ Nicolae Iorga, későbbi miniszterelnök, Románia, amilyen volt 1918-ig” című művében megemlíti, hogy a Tatros völgyén keresztül beszűrődött egy ága az erdélyi székelységnek, és ezek az elkóborolt magyarok kapták a csángó nevet”.¹⁸ Az 1980-as években román részről egy új, korábban csak elvétve fellelhető származási teória jelentkezett, mely szerint a csángók elmagyarosodott románok lennének. Az elmélet megalkotója, Dumitru Mărtinaș, kezdetben azt állította, hogy a nagy egyházszakadás éve, 1053 után a Moldvában élő románok egy része megmaradt a nyugati római katolikus egyházban, és őket a magyar katolikus egyház ott, Moldvában elmagyarosította. Arról, hogy ez hogyan történhetett meg a román többségű területen, nem esik szó. Később a szerző módosította teóriájának gyenge pontját, mondván, hogy a románok elmagyarosítása Erdélyben történt, s onnan költöztek a magyar elnyomás elől a XVII–XVIII. században Moldvába. Bizonyítékként állítja, hogy a csángók ma is román öntudatúak, hogy román anyanyelvüket nem felejtették el, és hogy viseletükben, szokásaikban nem különböznek lényegesen a moldvai ortodox vallású románoktól. Ennek megfelelően a csángók vallását nem a római katolikus”, hanem a román katolikus” (értsd: katolikus román) megjelöléssel illeti.¹⁹

A dilettáns elmélet minden állítása cáfolható. Az eredet szempontjából aligha perdöntő az ilyen vagy olyan nemzeti öntudat, sőt még a mai anyanyelv sem. A legfontosabb azonban, hogy eredeti levéltári dokumentumok, oklevelek tanúskodnak arról, hogy Moldvában már a XVII. századnál jóval korábban, a XIII. századtól kezdve folyamatosan éltek magyarok. A minden tudományos alapot nélkülöző elmélet persze nem véletlenül kapott politikai jóváhagyást, és nem véletlen, hogy néhány hónap alatt a román tudományosság egyetlen lehetséges nézetévé vált. A teória tudományos” alapot szolgált a csángók erőszakos elrománosításához.

A csángók asszimilálása már a nacionalizmus korszaka, a XIX. század előtt elkezdődött. Ekkor azonban a szerencsétlen sorsú népcsoportot nem nemzeti, hanem vallási elnyomás sújtotta. A római katolikus világ peremére, az ortodox többség közé nem szívesen mentek a papok, s ha küldött is a Vatikán egyet-egyét, ezek bizony, szol-

¹⁴ Lükő Gábor: A moldvai csángók. Budapest, 1936

¹⁵ Benda Kálmán: i.m. I. köt. 16–17. p.

¹⁶ Kósa László: A magyar nép táji-történeti tagozódása. Budapest, 1975.

¹⁷ P.P. Panaitescu: Magyar behatolás a Kárpátokon túli (moldvai és havaselvei) területekre. In: Binder Pál: A román történetírás Moldva és Havasalföld magyar és szász katolikusairól (XVI–XX. sz.) 52–57. p.

¹⁸ Csángó Újság. 1990. március 17.

¹⁹ Benda Kálmán: i.m. I. köt. 18–19. p.

gálatuk alatt nem a hívőkkel, hanem saját meggazdagodásukkal törődtek. A Moldvába kirendelt papok többsége nem is magyar volt, hanem olasz, bosnyák, lengyel, akik nem beszéltek magyarul, és a néhány éves szolgálat alatt nem is akartak megtanulni. Így az akkor még kizárólag magyarul beszélő csángók a templomban számukra érthetetlen nyelven imádkoztak, s gyónásukra számukra érthetetlen nyelven kaptak feloldozást.²⁰

A nemzeti ébredés korában újabb megpróbáltatások vártak a csángókra. A gyorsan terjedő román nacionalizmus minden eszközzel megpróbálta elrománosítani a moldvai magyarokat. Magyar iskolák nem voltak, a közhivatalokban megtiltották a magyar beszédet.²¹

A moldvai csángóság történetének legbiztosabb szakasza a sok évszázados elnyomatás és magárahagyatottság után a II. világháborút követően kezdődött. Romániában ekkor a csángókat is a magyar nemzetiség részeként kezelték. Így az iskolákban magyar nyelvű tagozatok indultak, Bákóban magyar nyelvű tanítóképzőt létesítettek. A csángók köréből kikerült papok magyarul gyóntattak, a templomokban ismét magyar szó hangzott fel. A Magyar Népi Szövetség a csángó falvakban irodát nyithatott és megszervezhette a csángók érdekképviseletét.

A sajnálatosan rövid kedvező időszakot azonban az 1950-es évek közepétől a minden képzetet felülmúlóan erőszakos, Európában példa nélkül álló asszimilációs intézkedések követték. A magyar iskolákat, óvodákat bezárták, a templomokban tilos volt az „ördög nyelvén” beszélni.²² A magyar öntudatú csángókat nyilvántartották, üldözték, megfélemlítették. Tilos volt a magyarországiakkal, sőt az erdélyi magyarokkal való bármilyen kapcsolatteremtés. A Magyarországról érkezőket az út mentén felállított rendőrposztok megállították és visszafordították, s az erdélyi magyarok is csak állandó ellenőrzés mellett juthattak be a csángó falvakba.²³ A magyarelleses egyház hatására, illetve a magyar iskola, a magyar nyelvű sajtó, könyv és hírközlés teljes hiánya miatt a népcsoport szükségszerűen elvesztette alig kialakult értelmiségét. Ez a mai időkre azt eredményezte, hogy egy végsőkéig kiszolgáltatott, érdekképviselet nélkül maradt, megfélemlített tömegről beszélhetünk.

A következmény: a moldvai magyarság, amely az évszázados magárahagyatottság közepette is mindmáig magyarnak vallotta magát, a XX. század végére a teljes asszimiláció küszöbére került.

Erdélyi magyarok

Az erdélyi magyarok lélekszámának alakulásáról az 1910-es magyar népszámláláson kívül a román fennhatóság alatt végzett összeírások tájékoztatnak. Az 1919-es, 1920-as, 1927-es népszámlálások közül csupán az 1920-as után hoztak nyilvánosságra községsoros mutatókat. Az adatokat azonban még a román statisztikusok is csak fenntartásokkal fogadták el. Az adatfelvétel nem a nemzetközileg elfogadott normák szerint

²⁰ Benda Kálmán: i.m. I. köt. 43. p.

²¹ Domokos Pál Péter: i.m.

²² Diószegi László: Interjú Kallós Zoltánnal. Történelmi Interjúk Tára

²³ Diószegi László: Moldvai útijelentés. MKI Archívum

történt, a nemzetiségek számát az ekkor már általánossá vált anyanyelvi kritérium alkalmazása helyett az eredet alapján állapították meg²⁴. Szembetűnőek voltak az adatsorok számítási hibái is, amelyek következetesen a magyarság számának csökkenését eredményezték.

A két világháború közötti korszak legalaposabb és a torzítások ellenére is a leghasználhatóbb összeírását 1930-ban végezték. Az adatgyűjtés és a közlés módszere megfelelt a nemzetközi statisztikai kongresszusokon elfogadott irányelveknek, adatsoraiban a nemzetiségi eredet mellett megjelent az anyanyelv is.²⁵

Az 1930-as népszámlálás szerint Erdélyben összesen 5 548 363 lakos élt. A románok lélekszáma az 1910-es összeíráshoz képest mintegy 400 ezerrel emelkedett, a magyarok esetében összeírt 1 480 712 lakos azonban majdnem 200 ezres csökkenést mutatott. Ez az adat az 1919–27 között Erdélyt elhagyó 197 ezer magyart is figyelembe véve²⁶ sem lehet reális. A magyarok valódi számát csökkentette, hogy az 1930-as népszámlálás során a 193 ezer zsidó vallású megkérdezett túlnyomó többsége a diszkriminatív rendelkezések miatt nem vallotta magát magyar anyanyelvűnek, jóllehet 20 évvel korábban a megszámlált 178 ezer zsidó vallású 73%-a a magyar anyanyelvűek számát gyarapította.

A népszámlálás az előzetes számítások alapján 200 ezres cigányság számát 109 ezerben állapította meg. A megyei adatok alapján megállapítható, hogy a román többségű területeken a cigányokat beolvasztották²⁷ a románságba, míg a magyar vidékeken különválasztották őket.²⁷ A magyarok számának legnyilvánvalóbb csökkentése a görög katolikusokkal való manipulálással történt. A nem román anyanyelvű görög katolikusok és görögkeletiek száma 1910-30 között 221 ezerről 85 ezerre csökkent.

Anyanyelv	1910 (ezer fő)	1930 (ezer fő)
rutén	20	24
szerb-horvát	54	42
magyar	108	
egyéb	39	együtt 19
összesen	221	85

Az adatokból kitűnik, hogy 1930-ban magyar anyanyelvű görög katolikus és görögkeletit gyakorlatilag nem írtak össze, jóllehet 1910-ben az ilyen vallású magyarok

²⁴ Kovács Alajos: A nyelvismeret mint a nemzetiségi statisztika ellenőrzője 1–2. rész. In: Magyar Statisztikai Szemle VI. évf. 1928. I. sz. 1–32 p. sz. 133–156. p.

Kovács Alajos: A nemzetiségi statisztika problémája. In: Magyar Statisztikai Szemle VII. évf. 1929. 20. sz. 93–94. p.

Kovács Árpád: Erdély nemzetiségi statisztikája. In: Magyar Kisebbség. XIV. évf. 1935. 19–20. sz.

²⁵ Varga E. Árpád: Erdély népességének anyanyelvi megoszlása. MKI Archívum No.170/1986

²⁶ Sulyok István–Fritz László szerk: Erdélyi magyar évkönyv. Kolozsvár, 1930. 2. p.

²⁷ Kovács Alajos: Az erdélyi magyarság és a román statisztika. 12–15. p.

nagy része – 68 ezer fő – kizárólag magyarul beszélt. A vallásfelekezetek 1910-es nemzetiségi arányszámai alapján történt becsléssel reálisnak mondható,²⁸ hogy az 1930-as népszámlálás mintegy 100 ezer görög katolikus és görögkeleti magyart tüntetett el. Ezt figyelembe véve megállapítható, hogy a romániai magyarság 1930-as lélekszámának alsó határa is 1 600 000 körül mozgott.

Erdély nemzetiségi térképe igen változatos volt. Az 1910-es magyar közigazgatási beosztás szerint egyetlen egy megyében volt 90%-nál nagyobb többségben egy nemzetiség (Udvarhely megye 95%-os magyar többség). 75–90%-os román többséget mutatott négy, magyart pedig két megye. Az 50–75%-os kategóriába kilenc román és két magyar megye került, míg a maradék öt megyében nem volt többségi nemzetiség. A földrajzi egységeket tekintve a magyarság négy nagyobb területen volt meghatározó többségű, a Székelyföldön, a magyar–román határvidéken, a Szilágyságban és Kalotaszegen. A felsorolt nagyobb egységeken kívül szétszórtan több kisebb magyar többségű sziget volt található. Ilyenek voltak a magyar többséget mutató városok is.

Román többségű volt két, délről, illetve északkeletről a Bihar hegység felé haladó ék alakú terület. Mindkét tájegység erdős hegyvidék volt, ahol nagy területen viszonylag alacsony népsűrűséggel 75–85%-ban élt a döntően pásztorkodással, földműveléssel foglalkozó román lakosság. Jelentősek voltak azok a vegyes népességű területek, ahol egyik nemzetiség sem alkotott többséget. Ide sorolhatók azok a vidékek, ahol az erdélyi németiség élt. A Bánság kb. 1 milliós lakosságának 25%-a német, 55%-a román és 11%-a magyar volt. (Jelentős volt az itt élő szerbek, bolgárok és zsidók száma is – 4,3%, 1,1%, 1,2%). A dél-erdélyi megyékben – Brassó, Fogaras, Szeben, Nagy-Küküllő, Kis-Küküllő – élő szászok száma csaknem 200 000 volt, ez az ott élő lakosság 15-40%-át jelentette.²⁹ (A fenti sorrendben 20%, 12,6%, 39,8%, 16,1%). A legjelentősebb magyar–román vegyes terület a nagy kiterjedésű erdélyi medence, illetve a nyugati határ mentén húzódó magyar többségű öv mögötti sáv volt.

A települési viszonyokat és szerkezetet vizsgálva szembevetendő, hogy a magyarság eloszlása egyenetlen volt. Míg a románság meghatározó többsége nagy területeket behálózó apró falvakban élt, a magyarok 30%-a a gyakran idegen nemzetiségi környezetben elhelyezkedő városokban lakott. A statisztikákból kitűnik, hogy 1910-ben 28, de még 1930-ban is 19 erdélyi városban volt a magyarság 50%-ot meghaladó arányban (Arad, Bánffyhunad, Csíkszereda, Dicsőszentmárton, Felsőbánya, Gyergyószentmiklós, Kézdivásárhely, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyenyed, Nagykároly, Nagyszalonta, Nagyvárad, Sepsiszentgyörgy, Szatmárnémeti, Székelyudvarhely, Szilágy-somlyó, Torda, Zilah).

Az erdélyi magyarság jövőjét kedvezőtlenül befolyásolta ez a településszerkezet. A városi lakosság ugyanis sokkal jobban ki volt téve az asszimilációs hatásoknak és a hatalom manipulációinak. Az idegen nemzetiségi környezetben fekvő városok el voltak zárva a magyar anyanyelvű utánpótlástól, és így elkezdődött az a folyamat, amely végső

²⁸ A görög katolikusok magyarságának aránya 1910-ben 6,8%, a görögkeletieké 1,3%. Az 1930-as mutatók 385 445 görög katolikust és 1 932 356 görögkeletit adnak. Az ezekből végzett számítás (94 200, 25 100) a hatalomváltás körülményeit figyelembe véve némi túlzást tartalmazhat, így a reális értéket 100 000 körülire becsüljük.

Kovács Alajos: Az erdélyi magyarság és a román statisztika. 17. p.

²⁹ Forrás: Recensământul General... Vol. IX., 432. p.

soron a nagy múltú és kultúrájú magyar városok magyar jellegének megváltozásához vezetett.

A nemzetiséginél is változatosabb Erdély lakosságának vallásfelekezeti összetétele. A nemzetek évszázados együttélése folyamán kialakultak átfedések, de általánosságban megállapíthatjuk, hogy az unitárius és református hívők magyarok, a görög katolikusok nagy többségben, a görög keletiek szinte kizárólag románok, az evangélikusok pedig németek voltak.³⁰ A római katolikusok többségét magyarok alkották (63,9%), akiknek döntő többsége a Székelyföld keleti felén, Csík megyében élt, jelentős volt azonban a római katolikus bánáti németek száma is. (Római katolikus volt a Kárpátokon túli magyar szórvány, a csángóság is.) A már említett északi román ék lakossága görög katolikus, a déli pedig görögkeleti volt.

A romániai magyarság népmozgalmi adatairól meglehetősen hiányos statisztikák állnak rendelkezésre. A román demográfusok a hiányos adatokból kiindulva arra következtetésre jutottak, hogy az erdélyi románság népszaporodása annyival meghaladja a magyarságét, hogy az hamarosan a nemzetiségi viszonyok megváltozását fogja eredményezni. A feltételezés, amelyet nagyszabású politikai propaganda keretében hirdettek, azonban nem csupán demográfiai kérdés, tudományos hipotézis volt. A későbbiekben ezzel indokolták a nemzetiségi összetétel átalakulását, amelyet valójában nem a románok és magyarok természetes szaporodásának különbsége, hanem az erőszakos asszimiláció és a nagyarányú betelepítések okoztak.

Az erdélyi magyarság népmozgalmi adataira – tekintettel arra, hogy a születésekről és halálozásokról nemzetiségi nyilvántartást nem vezettek – a közigazgatási egységek és a vallásfelekezetek adatsorainak megfelelő csoportosításával következtethetünk. Ha a jelentős magyar többségű Csík, Udvarhely és Háromszék megye mutatóit összehasonlítjuk a román többségű Alsó-Fehér és Hunyad megyével, kitűnik, hogy a természetes szaporodás a Székelyföldön évi 2,5 ezreléssel magasabb volt. A magyar megyék (Csík, Udvarhely, Háromszék) 10,9 ezrelékes mutatója még jelentősebben meghaladta a tipikusan kevert népességű megyékét (Kis-Küküllő, Temes-Torontál, Brassó, Maros-Torda – 6,4 ezrelék). (A rendkívül alacsony szaporodási rátát itt nem a románság, hanem a némettség okozta!) Erdély átlagos népszaporodása a 30-as években 8,7 ezrelék volt, tehát a magyar területek lakosságának természetes szaporodása ennél is 2,4 ezreléssel magasabb értéket mutatott.³¹

Hasonló eredményre jutunk a vallásfelekezeti adatok értékelésénél is. A természetes szaporodás vallásfelekezetek szerinti megoszlásában a legnagyobb csökkenés ugyan a római katolikus és a protestáns egyházaknál történt, de a visszaesést mindkét esetben elsősorban a hagyományosan alacsony szaporaságú némettség okozta. Ezt a feltevést a területi megoszlás mutatói is igazolják. Ezek szerint a természetes szaporodás mélyen az átlag alatti, de legjobb esetben is csak azt megközelítő értéket mutatott a dél-erdélyi szász területeken (Fogarás 5–6 ezrelék, Brassó 8–9 ezrelék). A bánáti sváb megyék

³⁰ Kovács Alajos: Erdély népmozgalma vallásfelekezetek szerint az 1921–27. években. Magyar Statisztikai Szemle. VII. évf. 1929. 11. sz. 1207–1214. p.

³¹ Rónai András: i.m. 358. p.

ben azonban egészen kirívó adatokkal találkozunk, Temes-Torontál és Krassó-Szörény megye mutatói 2–3 ezrelék között voltak, de gyakran zuhantak 1 ezrelék alá.³²

Jogi helyzet

A romániai magyarság jogi helyzetét vizsgálva ki kell emelnünk: minden törvény, rendelet csupán annyit ér, amennyi a végrehajtás során megvalósul belőle. Meghatározó tehát, hogy az adott törvény az állam valóságos belső szükségét fejezi-e ki, vagy pedig egy, az adott pillanatban hatalmon levő politikai érdekcsoport által kikényszerített jogszabály. Az utóbbi esetben a végrehajtásra irányuló akarat szükségszerűen gyenge, a törvény nem válhat gyakorlattá, csupán a valós életre nem alkalmazható holt betű marad.³³ A két világháború közötti román kisebbségi jogrendszer jogforrásai közül a gyulafehérvári határozatok, a párizsi kisebbségi szerződések és a Kisebbségi Statútum valódi értékét meghatározta az a tény, hogy ezen rendelkezések döntő többsége a gyakorlatban nem érvényesült. A gyulafehérvári határozatok és a Románia által kényszerűségből aláírt, de nem alaptörvényként elismert és alkalmazott kisebbségi szerződés széles körű jogokat biztosított a kisebbségek – így a romániai magyarság – oktatási, vallási, gazdasági és politikai életében. A vizsgált időszak két román alkotmánya (1923. III. 29. Monitorul Oficial [továbbiakban M. O.] 282, ill. 1938. II. 27-i M. O. 48. sz.) azonban már csupán általános polgári jogokat tartalmazott. Deklarálta a románok (és nem a román állampolgárok!) faji, nyelvi és vallási egyenlőségét, lelkiismereti, oktatási, sajtó, gyülekezési és egyesülési szabadságát, nem ismerte el, nem garantálta azonban a nemzeti kisebbségek speciális kollektív jogait.

Az 1938-ban az európai politikában bekövetkezett változások és a gazdasági nehézségek eredményeként megszületett Kisebbségi Statútum gyakorlati értékét alapvetően meghatározta az a tény, hogy alaptörvény jellegét semmilyen törvényhozási intézkedés nem ismerte el. A Statútum értelmében létrehozott kisebbségi főkormánybiztosság nem rendelkezett semmilyen döntő jelentőségű hatáskörrel, a tételes jogokat tartalmazó minisztertanácsi naplónak nem volt jogforrás szerepe.

A két világháború közötti romániai kisebbségvédelmi jogrendszer tehát a gyakorlatban szűk területen érvényesült. Léte mindazonáltal perspektívát jelentett a kisebbségeknek, amelyek folyamatos harcukkal jelentős részeredményeket érhettek el.

³² Erdély természetes népszaporodása 1920–1930 között, 91. p. In: Magyar Kisebbség XV. évf. 1936. 3–4. sz.

Kovács Alajos: Erdély népmozgalma vallásfelekezetek szerint az 1921–27. években.

³³ Nagy Lajos: A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában, 5–9. p.

Az állampolgárság

A romániai magyar kisebbség sorsát meghatározó alapvető kérdés az állampolgársághoz való jog volt. A homogén nemzetállam megeremtésére törekvő Románia az állampolgárság megadásának megtagadásával vagy megnehezítésével próbálta a kisebbségek létszámát csökkenteni. Ezért jöllehet a Románia által is aláírt kisebbségi szerződések szerint mind a lakhely, mind a születés alapján meg kellett adni a román állampolgárságot, az 1924. február 24-i törvény a lakhely helyett az illetőséget állapította meg az állampolgárság feltételéül. Községi illetőséggel bírt az a személy, aki négy éven át folytatólagosan ugyanabban a községben lakott és a községi terhek viseléséhez hozzájárult.³⁴ A román állampolgárság megszerzését különböző adminisztratív rendelkezések is nehezítették. Az állampolgárság megállapítására a közigazgatási hatóságok voltak jogosultak. A hatóság az állampolgárságot elnyertek névsorát kifüggesztette. Jogorvoslatra a kifüggesztéstől számított negyven napon belül volt lehetőség. Ezek a rendelkezések nem feleltek meg a kisebbségi szerződésben foglaltaknak, és számos esetben visszaélésekhez vezettek. A kisebbségi szerződésben rögzített alapelv végül az 1939. október 20-i módosító törvény bevezetésével érvényesült. Az addig eltelt csaknem 20 év alatt azonban tömegesen kényszerültek magyar nemzetiségű személyek az ország elhagyására.³⁵ Rengeteg magyart bocsájtottak el állásából, és jelentős volt azoknak a száma, akik hontalanként nem kapták meg a román államtól nyugdíjukat.

Általános jogok (jogegyenlőség, nyelvhasználat)

A kisebbségek általános szabadságjogait illetően az 1923-as alkotmány kimondta az állampolgárok jogegyenlőségének elvét. A közönséges törvényhozás azonban számos, a kisebbségek szabadságjogait sértő intézkedést hozott. Ezek közé tartozott az 1934. május 8-i (M. O. 5.) banktvörvény, illetve az 1934. július 16-i (M. O. 161.) törvény, amelyek a vállalatok, bankok alkalmazottjai esetében 80%-os, az igazgatóságokban 50%-os arányt biztosított a román nemzetiségűeknek.³⁶ A mozikban csak egyetemes kultúrnyelvű” (francia, angol, német) – tehát nem magyar – filmek vetítését engedélyezték. Az 1928. február 25-i (M. O. 44.) anyakönyveztetési törvény értelmében a magyar keresz- (utó-) neveket csak román változatban lehetett anyakönyveztetni. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a helyi közigazgatási hatóságok megtagadhatták a le nem fordítható magyar keresztnemek bejegyzését.³⁷

Még kedvezőtlenebb volt a helyzet a nyelvhasználati jogok terén. A román alkotmányok – a kisebbségi szerződésben foglaltak ellenére – nem foglalkoztak a kisebbségek nyelvhasználatának kérdésével. A közönséges törvényhozás egy sor, a magyarság

³⁴ Nagy Lajos: i. m. 78. p.

³⁵ 1918. október 30-tól 1924. június 30-ig 197 035 fő
Sulyok István és Fritz László: Erdélyi magyar évkönyv 1918–1929. 2. p.

³⁶ Nagy Lajos: i. m. 166. p.

³⁷ Nagy Lajos: i. m. 149. p.

szempontjából hátrányos rendelkezést hozott. Az ügyvédek a bíróságok előtt csak a román nyelvet használhatták. (1931. III. 28. [M. O. 301.151. sz.] stb.).

Meghatározták a kereskedelmi könyvelés nyelvét, amely csak román lehetett. (1928. július 12. [M. O. 151. sz.] stb.). A postai alkalmazottak kötelezhatték a magyar nyelvű távirat feladóját, hogy csatolja a sürgöny román fordítását, a kereskedőket kötelezték, hogy román nyelvű cégtáblákat helyezzenek el üzleteiken. A városi és megyei közhivatalokban kötelező volt a román nyelv használata. A magyar nyelven tett felszólalást a fórum azonnali feloszlatása követhette. (1936. III. 27. közigazgatási törvény).

Oktatásügy

A gyulafehérvári határozatok kimondták, és a párizsi kisebbségi szerződések részletesen szabályozták, hogy a nemzeti kisebbségeknek joguk van az anyanyelven történő oktatásra. A gyulafehérvári határozatok III/1. pontja nyilatkozott arról, hogy minden együttlakó népnek joga van a maga neveléséhez saját anyanyelvén.” A kisebbségi szerződés 9. cikke szerint a kisebbségeknek joguk van saját költségükön iskolákat és más oktatási intézményeket létesíteni, igazgatni és azokban saját anyanyelvüket szabadon használni. A 10. cikk rendelkezett arról, hogy a kisebbségek által jelentékeny számban lakott területeken a román kormány kisebbségi tannyelvű iskolákat köteles felállítani, és méltányos részt köteles biztosítani a kisebbségek részére nevelési és vallási célokra. A 11. cikk végül leszögezte, hogy Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász községek a román állam ellenőrzése mellett vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzattal bírjanak.

Az 1919–1920-as tanév beindításakor a Kormányzó Tanács Közoktatásügyi Reszortjának alapvető koncepciója szerint a kisebbségek oktatására a felekezeti iskolákban nyílt elsősorban mód. Ennek megfelelően a magyar nyelv jelentős mértékben kiszorult az állami iskolákból. 900 elemi iskolában szűnt meg a magyar nyelvű tanítás, a magyar nyelvű állami felsőfokú oktatást az 1919-es év kezdetén felszámolták, a magyar nyelvű középfokú oktatás az állami iskolákban a huúszas évek közepére gyakorlatilag megszűnt.

A Kormányzó Tanács 15 673/1919. sz. rendeletével ugyanakkor hozzájárult ahhoz, hogy a kisebbségek egyházi szükség szerint új iskolákat hozzanak létre. Az intézkedés eredményeként a magyar felekezeti iskolák száma rövid idő alatt jelentősen növekedett.³⁸ Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a román eredetűnek minősített községekben a Kormányzó Tanács az oktatás jogát kizárólag az államnak tartotta fenn.³⁹

---

³⁸ Nagy Lajos: i. m. 11. p.

³⁹ Sulyok-Fritz: i. m.

**A Romániához csatolt területeken 1918 szeptemberében még működő iskolák jelleg,
fokozat és tannyelv szerint.**

Iskolák jellege	elemi népiskola				polgári iskola			középiskola			Tanítóképző		
	m	r	n	e	m	r	n	m	r	n	m	r	n
	tanítási nyelvvvel												
1. Állami	1497	-	-	-	66	-	-	25	-	-	10	-	-
2. Községi	305	96	26	80	12	-	-	2	-	-	-	-	-
3. Gör. keleti	-	1218	-	-	-	1	-	-	3	-	-	3	-
4. Gör. katolikus	-	1078	-	-	-	2	-	1	2	-	-	5	-
5. Evang. luteránus	8	-	261	-	-	-	-	-	-	9	-	-	3
6. Róm. katolikus	388	-	-	-	25	-	7	13	-	-	11	-	-
7. Református	322	-	-	-	3	-	-	9	-	-	3	-	-
8. Unitárius	26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9. Izraelita	42	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Összesen:	2588	2392	287	80	109	3	7	52	5	9	24	8	3
%	48,4	44,7	5,4	1,5	91,6	2,5	5,9	78,8	7,6	13,6	68,6	22,8	8,6

Együtt:		5347		119		66		35
%		100		100		100		100
Összesen állami:		1497 (28,0%)		66 (55,4%)		25 (37,9%)		10 (28,6%)
Összesen felekezeti:		3850 (72,0%)		53 (44,6%)		41 (62,1%)		25 (71,4%)

m – magyar, r – román, n - német, e - egyéb

A Kormányzó Tanács rövid ideig tartó működése alatt a magyar nyelvű oktatásügy nem szenvedett jelentős károkat. A Közoktatási Reszort elképzelésének megfelelően szaporodott a magyar nyelvű felekezeti iskolák száma. Így az állami oktatás fent bemutatott románosítása ellenére a magyar nyelvű oktatási intézmények száma arányban volt az erdélyi nemzetiségi összetétel mutatóival. (Az elemi iskolákat tekintve a 600 állami és 1068 felekezeti magyar iskola az összes erdélyi elemi iskola 31%-át tette ki, amely megegyezett a nemzetiségi arányszámmal. Kedvező volt a líceumok, polgári iskolák és tanítóképzők mutatója is (51%, 48%, 48%).

A Kormányzó Tanács 1920. április 8-i megszüntetése után az erdélyi oktatásügy kérdéseivel a Kolozsvárt létrehozott Közoktatásügyi Főtitkárság foglalkozott. A kormány az általa megbízott intézménytől a román nemzeti érdekekkel össze nem egyeztethető intézkedések” (így pl. a magyar felekezeti iskolahálózat bővítése) hatálytalanítását és az egységes román nemzeti oktatás bevezetését várta.

A magyar felekezeti iskolák a Kormányzó Tanács uralma alatt (1918–1920)

	római kat.		református		evang.		unitár.		összesen		
	régi	új	régi	új	régi	új	régi	új	régi	új	együtt
Főgimnázium	13	6	9	3	-	-	2	1	24	10	34
(líceum)	25	12	3	13		3		2	28	30	58
Polgári iskola (gimn.)	11	2	3	1	-	-	-	-	14	3	17
Tanítóképző iskola	1	1	1	4	-	-	-	-	2	5	7
Felsőkereskedelmi iskola	370	-	322	319	8	-	26	23	726	342	1068
Elemi iskola	420	21	338	340	8	3	28	26	794	390	1184
Összesen	441		678		11		54		1184		
Együtt	441		678		11		54		1184		

Az egységes román nemzeti oktatásügy 1922–1940

A romániai kisebbségek anyanyelvi oktatásának háttérbe szorítása a békeszerződések ratifikálását (1921. július 26.) követően bontakozott ki. Az oktatásügyi kormányzat, Anghelescu közoktatási miniszter vezetésével elsősorban a még mindig rendkívül erős felekezeti iskolahálózat megbontására törekedett. Az 1921. július 30-i törvény értelmében végrehajtott földreform alapvető bevételeitől fosztotta meg a magyar egyházakat, s tette válságossá az egyházi iskolák létezését.⁴⁰ A rendkívül nehéz körülmények közé került felekezeti iskolák működését egy sor diszkriminatív rendelkezés is sújtotta. A felekezeti iskolák tanáraitól megvonták a vasúti félárú jegy kedvezményt, (12 867/1922. államtitk. rend.), a felekezeti iskolába nem iratkozhatott be eltérő vallású tanuló, nem taníthatott más vallású tanár (63 875/1921. közoktatásügyi minisztériumi rend.)⁴¹ A magyar felekezeti iskolák államsegély-kérelmét elutasították (a szász, a sváb és muzulmán hasonló iskolák megkapták a támogatást), a tanárok nyugdíjigényét a román állam nem ismerte el. A tanárokat román nyelvvizsgára kötelezték és elégtelen román nyelvtudás címén sok esetben elbocsájtották.

⁴⁰ Táblázat: A magyar egyházak földbirtok vagyona... ld. 25. p. In: Dr. Darkó Zoltán: A román agrár-reform és az erdélyi magyar egyházak. Nagyvárad, 1927.I. kötet 912. p.

⁴¹ Sulyok-Fritz: i. m.

Állami oktatás

Az állami elemi oktatást egységesen először az 1924. július 26-i (M.O. 161. sz.) törvény szabályozta.⁴² A törvény leszögezte: az elemi iskolai oktatás az egész országban egységes (5. cikk), irányítása és ellenőrzése állami feladat, egyetlen iskola sem létesíthető a közoktatásügyi minisztérium engedélye nélkül (4. cikk.). Az oktatás nyelve román, a más mint román nyelvű népességű községekben a közoktatásügyi miniszter által elemi iskolák létesíthetők, az illető népesség előadási nyelvével, ugyanolyan arányban, mint a román községekben (7. cikk.)

A végrehajtás során az aránylagosságra vonatkozó kitétel nem valósult meg. A hivatalos kimutatás szerint 1933-ban Erdélyben 4295 állami iskolából 427 magyar iskola, illetve tagozat volt. (Ez 10%-ot jelentett szemben az 1930. évi népszámlálás adatai szerinti nemzetiségi aránnyal, amelyben a magyarság részaránya Erdélyben 24,4%, Romániában 7,9% volt). A tényleges helyzet ennél azonban lényegesen rosszabb volt. Kiss Árpád kimutatása szerint az 1934/35. év végén összesen 112 (26%), az 1936/37. tanévet befejezve már csak 44 (1%) magyar nyelvű állami elemi iskola vagy tagozat működött, és az állami iskolába összesen beíratott 96 809 magyar tanulóból 1934/35-ben 11 485, 1936/37-ben mindössze 4527 tanulhatott saját anyanyelvén.⁴³

A magyar nyelvű állami iskolák tömeges megszüntetésére jellemző adat, hogy Udvarhely megyében 1932-től 1937-ig összesen 74 magyar iskolát vagy tagozatot zártak be vagy románosítottak el. A döntő többségben magyar lakosságú Csík megyében egyáltalán nem volt magyar nyelvű állami oktatás.⁴⁴

A kisebbségeket sértő, diszkriminatív kitétel tartalmazott a törvény 8. cikke, mely szerint a román származású állampolgárok, akik elvesztették (elfelejtették) anyanyelvüket, tartoznak gyermekeiket csakis román előadási nyelvű nyilvános vagy magániskolában taníttatni”. A 19. cikk értelmében azok a szülők, akik gyermekeiket magániskolákba (pl. felekezeti) írták be, kötelesek voltak erről az állami iskola igazgatójának írásbeli nyilatkozatot adni. A fenti két cikk módot adott a tanügyi hatóságoknak arra, hogy ellenőrizhessék, nincs-e a tanulónak román eredetű, nevű vagy vallású felmenő őse, aminek alapján azután román nyelvű iskola látogatására kényszeríthették.

A törvény az elemi oktatás körébe sorolta az 5–7 éves korban kötelező kisgyermekiskolákat (óvodákat), valamint a felnőttek iskoláit, tanfolyamait is. A kisebbségek érdekeit súlyosan sértette, hogy a tanítási nyelvről szóló, már tárgyalt 7. cikk csak az elemi iskolákról rendelkezett. Így az óvodákban és a felnőttiskolákban az oktatás nyelve egységesen a román volt.

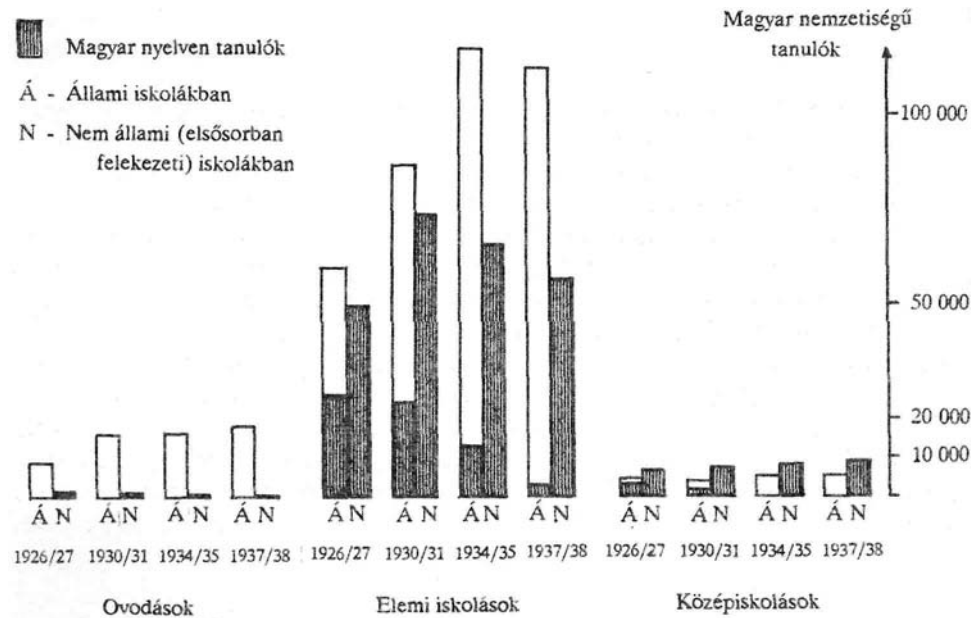
---

⁴² Törvény az állami elemi oktatásról. In: Törvények és rendeletek tára szerk.: Papp János I. kötet 912. p.

⁴³ Kiss Árpád: Az állami magyar tannyelvű elemi iskolák és a magyar tagozatok. In: Magyar Kisebbség, 1936., 205. p.

⁴⁴ u.o.

A rendelkezések következtében az 1933-ban Erdélyben található 673 állami óvoda között nem volt magyar tannyelvű. A magyarul egyáltalán nem beszélő óvónőit összesen 14 716 magyar anyanyelvű kisgyerekre vigyáztak.⁴⁵

A MAGYAR NYELVŰ OKTATÁS ROMÁNIÁBAN, 1926–38

Az állami iskolák elrománosításának folyamatában különösen jelentős volt a 159. cikk rendelkezése. A rendelkezés a kisebbségek által többségben lakott megyékben (az ún. kultúrzonában) letelepedő, más megyéből származó tanítóknak 50%-os fizetési pótlékot, 10 hektáros telepítési telket és nyugdíjkorkezdvezményt biztosított. (Kultúrzonának számított Csík [85,7], Háromszék [86,6], Udvarhely [95,10], Maros-Torda [45,9], Bihar [33,8], Szatmár [31,9], Szilágy [36,6], Kolozs [32,6], Szolnok-Doboka [15,8], Torda-Aranyos [22,2] megye. Zárójelben a magyarság százalékos arányát mutató szám).

Az állami elemi oktatásról szóló törvény XIII. és XIV. fejezete részletesen foglalkozott az iskola fenntartásának kérdésével. Az állam az elemi oktatás teljes költségét (iskolaépítés, fenntartás, igazgatói lakás stb.) – a tanszemélyzet fizetésének kivételével – a községekre hárította.

⁴⁵ R. Szeben András: Az erdélyi magyarság népoktatásügyének statisztikai mérlege. In: Magyar Statisztikai Szemle, 1934., 863. p.

A magyar felekezeti oktatás gyakorlatilag állami támogatás nélkül folyt, így a kisebbségek által lakott községekre dupla iskolafenntartási teher hárult. Fizetni kellett (a község adójövedelmének 14%-át) az elemi iskolai törvény következtében csakhamar román tannyelvűvé váló állami iskolákért, de fizetni kellett a kisebbségi nyelvű felekezeti iskolákért is.⁴⁶

A felekezeti oktatás

Erdélyben a magyar felekezeti oktatásnak történelmi jelentősége és évszázados hagyománya volt. Az első iskolákat az egyházak alapították, és sokáig kizárólag okfoglalkoztak tanítással. Az állami oktatás csupán 1873 után kezdődött meg, de az állami iskoláknak ekkor is csak kiegészítő szerepük volt a felekezeti oktatás mellett. 1919 után a felekezeti iskolák kiemelkedő szerepet játszottak az anyanyelvi oktatásban, hiszen Erdély különböző nemzetiségű lakossága vallás szerint is jellegzetesen elkülönült egymástól. Így az egyházi iskolák nem csupán magas oktatási színvonaluk miatt voltak fontosak, ők képezték a nemzeti nevelés bázisát is.⁴⁷

Az egyházi iskolák jogállását illetően alapvető jelentőségű volt az a tény, hogy a kisebbségi szerződések megalkotói nem voltak tekintettel arra, hogy a magyar felekezeti oktatás Erdélyben meghatározó jelentőségű volt. Ezért a kisebbségi szerződésekben nem rendelkeztek az egyházi iskoláknak az állami jogszabályoktól független védelméről, ami ahhoz vezetett, hogy a román törvények a kisebbségek egyházi iskoláit egy csoportba sorolták azokkal a magánosok által fenntartott oktatási intézményekkel, amelyek üzleti célt szolgáltak.⁴⁸ (Az ortodox egyház iskolái megkapták az állami tanintézeteknek járó kedvezményeket.)

A kisebbségi szerződés rendelkezett ugyanakkor arról, hogy Románia köteles az erdélyi székely és szász községeknek – a vallási ügyeik mellett – tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezni (11. cikk). Az önkormányzat azt jelentette volna, hogy bizonyos közfeladatok ellátása, így pl. az oktatásügy területén az önkormányzati szervek az általuk fenntartott iskolákban az állami nevelésügy feladatát látják el, és a legfontosabb kérdésekben (pl. az iskolák felállítás, tanítási nyelv stb.) önállóan döntenek.

A kisebbségi szerződés határozott rendelkezéseivel szemben azonban a román állam semmit sem tett a tanügyi önkormányzat biztosítására. A törvények értelmében a kisebbségek csupán az állami oktatással konkuráló, másodrendű, nem pedig azt helyettesítő egyenrangú tevékenységet folytathattak.

A nem állami iskolák (felekezeti, magán) tevékenységét a magánoktatásról szóló törvény⁴⁹ (1925. december 12. M.O. 283. sz.) szabályozta. Ennek 1. cikke szerint a tanulók oktatása, nevelése az állam iskoláin kívül magán iskolákban (felekezetekéiben, hitközségeikéiben, magánosokéban) vagy családban is történhetik.” Magániskolát csak

⁴⁶ Nagy Lajos: i.m. 140. p.

⁴⁷ R. Szeben András; i. m. 853. p.

⁴⁸ Balogh Arthúr. A kisebbségek nemzetközi védelme. Berlin, 1928. 159. p.

⁴⁹ Törvények és rendeletek tára I–II. Szerk. Papp János, II. köt. 290. p.

román állampolgárok létesíthetnek (3. cikk) a Közoktatási Minisztérium engedélye alapján (4. cikk) és annak felügyelete és ellenőrzése mellett. A 8. cikk kizárta a magánoktatás köréből a tanítóképző iskolákat és az egyetemeket. Kivételt képeztek az 1918. december 1. előtt létező és folyamatosan működő tanítóképzők (113. cikk). A törvény részletesen rendelkezett az iskola tanítási nyelvéről (34-39. cikk). Csak románul lehetett tanítani az elismert szerzetesrendek és iskolai kongregációk intézeteiben, valamint az olyan növendékek által látogatott magániskolákban, akiknek szülei román származásúak voltak. A román eredet” bizonyítása a gyakorlatban meglehetősen vitatható módon történt. A román származásra utaló bármely körülmény – pl. az anya vagy az apa román jellegű neve vagy vallása (görög katolikus) elegendő volt a román eredet bizonyításához – és a nyelvi kisebbséghez való tartozás elvesztéséhez.⁵⁰ Jellemző adat, hogy csak a zsilvölgyi római katolikus elemi iskolából 1927/28-ban 224 magyar anyanyelvű tanulót tiltottak ki a névelemzésre hivatkozva.⁵¹

Az állam nyelvtől eltérő lehetett azon iskolák oktatási nyelve, amelyekbe kizárólag az előadási nyelvel azonos anyanyelvű diákok iratkoztak be. (35. cikk) A 36. cikk rendelkezésének értelmében a zsidók által fenntartott iskolák tanítási nyelve azonban csak a román vagy a héber nyelv lehetett. A fenti két cikk azt jelentette, hogy a magyar környezetben élő, sokszor csak magyarul beszélő zsidó gyermekek még az izraelita egyház által fenntartott iskolákban sem részesülhettek magyar nyelvű oktatásban.

A 39. cikk elrendelte, hogy bármely nyelvű, bármilyen fokú és kategóriájú magániskolában kötelező a román nyelvnek, valamint Románia történelmének és földrajzának román nyelven történő oktatása. Ezeket a tárgyakat csak a román nyelvet ismerő, képesített tanárok oktathatták.

A törvény 27. cikke leszögezte: A magániskoláknak nincs joguk semmiféle oklevelet kiállítani, csupán az iskolában végzett tanulmányokra vonatkozó igazolásokat adhatnak.

A magániskolák nyilvánossági jogát, amely a bizonyítvány-kiállítási jog feltétele volt, a Közoktatási Minisztérium adhatta meg, egy sor – részben szükségtelenül bürokratikus – feltétel teljesítése esetén. (Meghatározott számú oktatási helyiség és képesített tanszemélyzet, megfelelő tanterv, kifogástalan ügyvitel, pontosan betartott kérelmezési procedúra stb. – 63. cikk).

Középfokú oktatás

A romániai tanügyi rendszer a középfokú iskolák közé sorolta a líceumokat, tanítóképzőket, kereskedelmi líceumokat és gimnáziumokat (régii polgári iskolákat) és még egy sor ezekhez hasonló, szakosított oktatási intézményt.

A legmagasabb általános képzést nyújtó líceumokban (humán beállítottság esetén ezeket főgimnáziumoknak, reáltagozat esetén reálgimnáziumoknak is nevezték) 11-19 éves korig folyt a képzés, és innen lehetett felsőfokú iskolákba kerülni. A tanítóképzők 11 éves korban kezdett 9 éves képzés után adtak képesítést.

---

⁵⁰ Nagy Lajos: i.m. 66. p.

⁵¹ Sulyok-Fritz: i.m.

Általános, de a líceumnál kisebb értékű képzést nyújtottak a gimnáziumok (polgári iskolák), ami után a végzettek sok esetben különböző kiegészítő tanfolyamokon szakirányú képzésen vettek részt.

A középiskolák harmadik nagy csoportjába a kereskedelmi vagy egyéb szakképzést nyújtó gimnáziumok (szakiskolák) tartoztak, amelyek alacsonyabb színvonalú általános oktatás mellett valamilyen irányú speciális képzést is adtak. Ezek a magyarországi szakközépiskoláknak megfelelő oktatási intézmények voltak.

Az állami középfokú oktatás általános szabályozása csak 1928. május 15-én (M.O. 105. törvénnyel) történt meg. A törvény nem hozott jelentős új rendelkezést, csupán a már meglévőket egységesítette és foglalta össze.⁵²

A törvény értelmében középfokú oktatás az állam iskoláiban, illetve a magánoktatási törvény alapján működő iskolákban folyhat (2. paragrafus). Az oktatás nyelve román, a kisebbségek nyelve az illető kisebbségek által látogatott gimnáziumokban csak mint fakultatív tárgy adható elő. A kisebbségek által túlnyomó többségben lakott területeken az állami iskola mellett kisebbségi tannyelvű tagozat állítható fel, amelyekben azonban kötelező a román nyelv, Románia földrajzának, történelmének és alkotmánytanának román nyelven való oktatása (10. paragr., 11. paragr.)⁵³

Az a tény, hogy a törvény megengedte, de nem tette eleve kötelezővé a magyar nyelvű tagozatok felállítását, végső soron azt eredményezte, hogy a huszas évek végére az állami magyar tannyelvű középfokú oktatás gyakorlatilag megszűnt. (A statisztikák szerint 1918-ban 10.1 magyar nyelvű középiskola vagy tagozat volt. Ez a szám 1922-ig 48-ra csökkent, az 1928-as kimutatás szerint már csupán 5 középiskolában folyt magyar nyelvű oktatás)⁵⁴.

Pedagógiai gillotin"-nak nevezték a felsőbb iskolákban tovább tanulni kívánók részére kötelező érettségi (baccalaureatusi) vizsgáról szóló törvényt.

Az 1928-as törvény 21. paragrafusa átvette az 1925. március 8-i 54. sz. Hivatalos Lapban megjelent rendeletet. Ezek szerint a továbbtanulni kívánóknak vizsgát kellett tenni államilag kinevezett bizottságok előtt a román nyelv és irodalom, Románia földrajza, Románia történelme, alkotmánytana, francia nyelv és irodalom és természettudományok c. tárgyakból, valamint a minisztérium által kijelölt két tantárgyból. A vizsgát a magániskolák tanulóinak is hasonló körülmények között kellett letenniük.⁵⁵

A fenti törvény a gyakorlatban azt jelentette, hogy a magyar oktatásban részesült tanulóknak magyarul nem tudó bizottsági tagok előtt kellett vizsgázniuk, legtöbbször tolmács útján. A rendelkezés következtében az erdélyi felekezeti iskolák növendékeinek többsége megbukott a vizsgán. 1925-ben 401 jelölt közül mindössze 100 tett sikeres vizsgát,⁵⁶ és nem sokat változott ez az arány a következő években sem. 1925–27 között a magyar felekezeti iskolákban tanulóknak mindössze 32%-a jutott túl

---

⁵² Nagy Lajos: i.m. 128. p.

⁵³ u.o

⁵⁴ Barabás Endre: A romániai magyar nyelvű oktatás első tíz éve 1918–1928. 84. p. 93. p. 87. p.

⁵⁵ Nagy Lajos: i.m. 129. p. Barabás Endre: A magyar iskolaügy helyzete Romániában 1918–1940. 16. p.

⁵⁶ Sulyok–Fritz: i.m.

az érettségi vizsgákon.⁵⁷ Ez természetesen jelentősen rontotta a kisebbségi anyanyelvű tanulók egyetemi továbbtanulásának esélyeit is.⁵⁸

Az elemi iskolai tanítóképzést a már tárgyalt állami elemi oktatási törvény (1924. július 26.) rendezte. Az alapvető koncepció értelmében – amely szerint az elemi oktatás nyelve a román volt –, a törvény kizárólag az állam feladatkörébe sorolta a tanítóképzést. Kivételt csupán az 1918. december 1-je előtt fennálló, magánosok által fenntartott intézmények esetében tett, az ezután létrejöttet megszüntette és újak alapítását nem engedélyezte.⁵⁹

Az állami tanítóképzők tannyelve román volt. A kisebbségi tanulók által legalább 20%-ban látogatott képzőkben kötelezővé tették az anyanyelv tanítását, azonban az állami tanítóképzőkbe beiratkozott kisebbségi tanulók kis száma miatt ezt a kitévőt sehol sem alkalmazták.⁶⁰

A magyar középiskolások számát és országos arányát vizsgálva feltűnő, hogy a korszak kezdetén mind a két mutató igen magas volt. 1920-ban 33 494 magyar középiskolás volt, ami az összes gimnazista (kb. 180 000) 18,6%-át tette ki. Különösen jelentős volt az a tény, hogy ekkor még minden magyar középiskolás saját anyanyelvén tanulhatott. Magas volt a magyar tannyelvű középiskolák száma is. (147; 16%) Ezekhez az adatokhoz képest jelentős csökkenés tapasztalható az 1928-as mutatókban. Ebben az időszakban 188 380 középiskolásból 11 522 volt magyar (6,2%). Ezek túlnyomó része, kb. 10 800 diák (93,7%) még mindig magyarul tanulhatott. Feltűnő azonban az is, hogy 1928-ban már csaknem teljesen a felekezetekre hárult a magyar nyelvű középfokú oktatás. (A 66 középiskolából csupán 2 tagozat volt állami fenntartású). Az arányok további romlása következett be a 30-as évek során. 1938-ban az összes középiskolás (212 285) 6,1%-a volt magyar (13 117), azonban ezekből csak 8462 (64,5%) tanulhatott saját anyanyelvén. Jelentősen csökkent a magyar nyelvű egyházi középiskolák száma is. (Az összesen működő 935-ből 48; 5,1%.)

⁵⁷ Nagy Lajos: i.m. 129. p. és Barabás Endre: A magyar iskolaügy helyzete Romániában 1918-1940. 28–29. p. Táblázat

⁵⁸ Nagy Lajos: i.m. 127. p.

⁵⁹ Nagy Lajos: i.m. 130. p.

⁶⁰ u.o.

**A magyar tannyelvű középiskolák, középiskolai tanulók
számának alakulása 1920–1938.**

	1920		1928			1938		
	isk. száma	tanerő tanuló	isk. száma	tanerő tanuló	isk. száma	tanerő tanuló	isk. száma	tanerő tanuló
liceum	32(9)	13 520 (3800)	18 (1)	352 4941	19	377	4216	
polgári	59 (22)	9 708 (3619)	35	288 4027	16	163	1742	
tanítóképző	11(1)	1475 (134)	7	87 591	5	92	669	
kereskedelmi	7(6)	667 (571)	4 (1)	38(8) 449, (138)	4	38	296	
földműves isk.	nincs adat	nincs adat			4		202	
Összes magyar	109 (38)	25 370 (8124)	64 (2)	765 (8) 10 008 (138)	48	670	7127	
Összes középisk.	147 kb. 920	33 494 kb. 180 000	66 916	773 1	188 380	10 146 935	212 280	
Magyar középiskolások száma:	147 16,0%	33 494 186%	66 1,7 2%	11 522 6,2%	48 5,1%	13 117 6,1%		
Magyar nyelven tanuló középisk. száma: (állami, felekezeti, szakisk, csak vizsgázók)		33 494 100%		kb. 10 800 93,7		8 462 64,5%		

Egyetemi és főiskolai oktatás

A román egyetemi oktatási törvények értelmében egyetemet csak az állam tarthatott fenn. A Romániához csatolt területeken fennálló egyetemeket külön törvények rendelkezése értelmében nacionalizálták.⁶¹

A Kormányzó Tanács (Consiliul Dirigent) közoktatásügyi főnöke 11 hónappal a trianoni békeszerződés megkötése előtt, az 1919. szeptember 23-i 126. sz. Hivatalos Lapban megjelent törvény értelmében a kolozsvári magyar egyetemet román egyetemmé nyilvánította. Ugyanez a törvény rendelkezett a bukovinai csernovici német nyelvű egyetem románná alakításáról is.⁶²

Az erdélyi magyar egyházak püspökei az anyanyelvi középiskolai-tanárképzés megoldására felekezeti közti bölcsészettudományi kar létrehozását határozták el. Az 1920. október 20-án megnyílt felekezeti közti egyetemnek⁶³ nevezett intézményt azonban a tanév végén a román kormány bezáratta.⁶³

Román tannyelvűvé vált a Kolozsvári Gazdasági Akadémia, a Kolozsvári Kereskedelmi Akadémia, a Nagyvárad Királyi Jogakadémia. Bezárták a máramarosszigeti református jogakadémiát, a kolozsvári, nagyszebeni, szatmárnémeti és temesvári római katolikus és a kolozsvári református polgári iskolai tanárképzőket. Ezzel a kisebbségi anyanyelvű felsőoktatás kizárólag a lelkészképző intézetekre korlátozódott.⁶⁴

Az egyházak

Az egyházak a kisebbségi kultúra, a nemzeti identitás őrzésének elsőrendű intézményei. Különösen így volt ez Erdélyben, ahol az egyházak jelentékeny szerepet vállaltak az oktatásban, művelődésben is. A vallásszabadság, az egyes felekezetek közötti jogegyenlőség nemcsak alapvető emberi jog volt, hanem olyan fontos kisebbségi jog is, amely nélkül nem volt biztosítható a kisebbség hosszú távú létezése.

A vallásszabadság jogát mind a gyulafehérvári határozatok, mind a kisebbségi szerződések kiemelten tárgyalták (gyulafehérvári határozatok 2. pont, kisebbségi szerződés 2. cikk, 8. cikk, 9. cikk, 11. cikk). Elismerték az egyének vallásszabadságát és biztosították az állam összes felekezete közötti egyenlőséget. A kisebbségi szerződés rendelkezéseinek értelmében a kisebbségek saját vallási intézményeket is felállíthattak. Románia kötelezettséget vállalt arra, hogy méltányos összeggel támogatja a kisebbség egyházi intézményeit, a 11. cikkben pedig hozzájárult ahhoz, hogy a székely és szász községeknek vallási önkormányzatot engedélyez. A román alkotmányok biztosították

⁶¹ Ld. az 1912 egyetemi oktatási terv. 56. paragr.-át, az ezt hatályon kívül helyező 1932. április 22-i 96. sz. Hiv. Lapban megjelent, egyetemi oktatásról szóló tv.-t, valamint az 1925. december 22-i magánoktatási tv. 8. paragr.-át. Nagy Lajos: i.m. 133–134. p.

⁶² Nagy Lajos: i.m. 134. p.

⁶³ Barabás Endre: A magyar iskolaügy helyzete Romániában 1918–1940. 31. p.

⁶⁴ Barabás Endre: A romániai magyar nyelvű oktatás első tíz éve 1918–1928. 72. p.

a jogegyenlőséget a vallási kisebbségek számára (1923. 5., 8. paragrafus, 1938. 4., 5. paragrafus). Az 1923-as alkotmány 22. paragrafusa ugyanakkor leszögezte, hogy az ortodox egyház uralkodó egyház a román államban, a görög katolikus egyháznak pedig elsőbbsége van a többi felekezettel előtt.⁶⁵ Ez a megkülönböztetés, mind a kisebbségi szerződések, mind az alkotmány jogegyenlőséget biztosító cikkeivel ellenkezett, és lehetőséget nyújtott a törvényhozásnak arra, hogy a 22. illetve a 19. paragrafusban foglaltak szellemében további megkülönböztető intézkedéseket alkalmazzon. (Így például az 1925. május 6. M. O. 97. a román ortodox egyház szervezetéről szóló törvény, az ortodox érsekségeknek több száz hektáros földet adott).⁶⁶

A képviselőházi és szenátusi törvény (M. O. 1926. III. 27.) 5. cikkében foglaltak szerint a nemzeti egyházak püspökei hivatalbéli szenátorok voltak, míg az állam által elismert egyéb felekezetek esetében csak azok, akiknek 200 000-nél több hívük volt.⁶⁷ A törvény következtében az évszázados hagyományokkal rendelkező unitárius egyház püspöke nem volt hivatalbéli szenátor. (Amint azt korábban említettük, az erdélyi unitáriusok magyarok voltak.)

Rendkívül súlyosan érintette az évszázados múltú erdélyi római katolikus egyházat, hogy az 1918. április 22-i (M. O. 89. sz.) vallásügyi törvény 11. paragrafusa nem sorolta a jogi személyiségekkel rendelkező egyházi szervezetek közé. A 7. paragrafus külön is rendelkezett arról, hogy az állam és a római katolikus egyház közötti jogviszonyt külön szerződés fogja rendezni. E paragrafusnak megfelelően írták alá 1927. május 10-én a román kormány és a Szentszék közötti konkordátumot, amely súlyos csapást mért az erdélyi magyar katolikusokra. A konkordátum az ezeréves, 1,5 milliós erdélyi püspökségek helyett a csupán 26 egyházközséget számláló bukaresti egyházmegyéből hozott létre érsekséget. A szenátusba a romániai római katolikusok képviselőjeként Cisar bukaresti érseket hívták meg. A szerződés megszüntette és a szatmári püspökséggel egyesítette a 900 éves nagyváradi püspökséget, és helyette egy újabb görög katolikus püspökség létrehozását engedélyezte.⁶⁸ E rendelkezések következtében jelentősen csökkent a magyar katolikus érdekképviselet a román szenátusban.

A jogegyenlőség elvének megsértésével született az 1921. július 30-án (M. O. 82. sz.) megjelent erdélyi földbirtok-törvény, amely külön szabályozta a földreform végrehajtását az erdélyi és a regáti területeken.

A különböző módon végrehajtott kisajátítás során az erdélyi magyar egyházak óriási földterületet veszítettek el. A nagyváradi, gyulafehérvári, temesvári és szatmári római katolikus püspökség birtokainak 95%-át, az erdélyi és a Királyhágón túli református egyház területeinek 45%-át sajátították ki. A romániai magyar egyházak 371 614 hold birtokából összesen 314 199 holdat (84,5%) vettek el.⁶⁹

⁶⁵ „... a románok nagy többségének vallása lévén, az ortodox egyház uralkodó egyház a román államban; a görög katolikus egyháznak pedig elsőbbsége van a többi felekezettel előtt.” Nagy Lajos i.m. 229. p. (Ügyanezt lásd. 1938-as alkotmány 19. paragrafus).

⁶⁶ Nagy Lajos: i.m. 102. p.

⁶⁷ Papp János: i.m. II. kötet, 5. p.

⁶⁸ Mikó Imre: i.m. 77–78. p.

⁶⁹ Mikó Imre: i.m. 77–78. p.

A magyar egyházak földbirtokvagyonja az agrárreform előtt és után /Kat. holdban/

	Reform előtt	Kisajátított földbirtok	Reform után
Római kat.	290 649	277 645	13 004
Református	62 148	25 222	36 926
Unitárius	17 916	11 389	6 527
Magy. evang.	1 041	73	968

Az egyházi birtokok elvesztése és az állami támogatás csökkenése rendkívül súlyos anyagi problémák elé állította a kisebbségi egyházakat. A nehézségeket fokozta, hogy feladataik megsokszorozódtak. A magyar egyházak vagyonuk megmaradt töredékéből kényszerültek segíteni a román kormány által alig támogatott felekezeti iskolákat, ellátni a művelődésben rájuk háruló feladatokat.

Az 1921. évi földbirtoktörvény

A román törvényhozás a kisebbségeket gazdasági szempontból legsúlyosabban érintő rendelkezése az 1921. július 30-i (M. O. 93. sz.) erdélyi földbirtoktörvény volt. A román agrárreform nem egy, hanem négy különböző törvény rendelkezéseinek értelmében történt meg. Dobruzsza, Bukovina, Besszarábia és Erdély területén különböző időpontokban foganatosított, lényeges pontokban különböző földreformot hajtottak végre. A román törvényhozók természetesen tagadták, hogy ezen eljárás célja a kisebbségek vagyoni helyzetének megrendítése lett volna, a rendelkezések elemzése és összehasonlítása azonban egyértelműen bizonyítja ezt.

A regáti és az erdélyi területek reformja között jelentős eltérések voltak. Ez a különböző történelmi fejlődést, földrajzi elhelyezkedést figyelembe véve még indokoltnak tűnhetett. Mindenképpen figyelemre méltó volt azonban az a tény, hogy a párhuzamos rendelkezések végső soron minden esetben a kisebbséget sújtották.

Annak ellenére, hogy Erdélyben a sajátos fejlődés és adottságok következtében a kisbirtok aránya magasabb volt, mint a regáti területeken (69,9% – 48,18%), és hogy a nagybirtoknak mindössze 32,5%-a volt magánkézben, a regáti törvény maximálta a kisajátított földterület összességének felső határát (2 millió hektár) és a kisajátítandó területek alsó határát (100 hektár). Ilyen korlátozások az erdélyi rendeletekben nem voltak. Rendkívül károsan érintette az egyházakat, iskolákat, községeket, hogy míg Erdélyben a teljes birtokot, addig a regáti területeken csupán a megművelhető területet sajátították ki. A törvény 6. paragrafusának c) pontja szerint kisajátítandók voltak a távollevők tulajdonában lévő falusi birtokok. Távollevőnek minősültek azok, akik 1918. december 1. és a törvényjavaslat beadása közötti időben nem hivatalos megbízásból külföldön tartózkodtak. A rendelkezés megfosztotta ingatlanuktól a

kisebbségi szerződés értelmében magyar állampolgárságot választó földtulajdonosokat, annak ellenére, hogy a kisebbségi szerződés 3. cikk 3. bekezdése világosan kimondta, hogy az opciójogot gyakorló személyeknek joguk van megtartani azokat az ingatlanokat, amelyeket román területen birtokolnak.

Jogsértő volt a naszói román II. határőrezred és az 1. sz. csíki határőrezred magánvagyonának különböző elbírálása. A teljesen azonos történeti eredetű román, illetve magyar köztulajdonban levő vagyonból a rendelkezések a románt érintetlenül hagyták, míg a magyart kisajátítandó területnek ítélték. A rendelkezés következtében 35 647 ha (62 539 hold) földterületet és nagy értékű ingatlanokat vettek el a csíkiektől.

Különösen jogsértő volt, hogy a kisajátítás árának megállapításánál a regáti törvény az 1917-es, az erdélyi az 1913-as árat tekintette alapnak. A háború alatt bekövetkezett infláció mellett az 1913-ban létező aranykorona és az 1921-es lej közötti különbség is a földtulajdonosokat érintette hátrányosan. Ezt a pénzt sem kapták meg azonban kártalanítás” címén. Az eredetileg megállapított névérték szerint járadék-kötvényt adtak, ami lényegében a birtok ellenérték nélküli elkobzását jelentette.

Politikai jogok – részvételei az államvezetésben

Az államvezetésben való részvétel joga a kisebbségi jogok kiemelkedően fontos része. A politikai testületekbe (parlament, kormány stb.) betagozódva a kisebbségek jelentős mértékben hathatnak a törvényhozó testületekre, nyilvánosságot adhatnak az őket ért sérelmeknek, ellenőrizhetik a kisebbségek jogait védő rendelkezések végrehajtását.

Az 1923-as alkotmány 7. paragrafusának értelmében Romániában a vallási és felekezeti, a faji és nyelvi különbség nem lehetett akadálya a polgári és politikai jogok megszerzésének és gyakorlásának. Az 1938-as alkotmány viszont már kinyilvánította a román eredetűek elsőbbségét. (Miniszter például csak az lehetett, aki legalább három generáció óta román volt! 1938-as alkotmány 67.)⁷⁰

A törvényhozás – a korábban már tárgyalt egyéb területekhez hasonlóan – számos esetben megsértette az alkotmányban lefektetett politikai jogegyenlőség tételét. A képviselői és szenátusi választási törvények, illetve a közigazgatás felépítéséről és területi beosztásáról szóló törvények, amelyek a közigazgatási határok megváltoztatásával megszüntették a magyarok által túlnyomó többségben lakott megyéket, valamint a korrump, erőszakos választások együttesen azt eredményezték, hogy a magyar kisebbség a választások során soha sem érte el a számarányának megfelelő politikai képviseletet.

Az 1923-as alkotmány 34. paragrafusa szerint Romániában a törvényhozói hatalmat a király és az országgyűlés együtt gyakorolta. Az országgyűlés a szenátusból és a képviselőházból állt.

---

⁷⁰ Nagy Lajos: i.m. 277. p.

A képviselőházi és szenátusi választási törvény meghatározta, hogy a képviselőházat román állampolgárok általános, egyenlő, közvetlen, kötelező és titkos, választókerületenkénti névjegyzékre történő szavazással választják meg a kisebbségi képviselőlet alapján.

A mandátumokat az ún. prémiumos rendszerben osztották szét. Ennek értelmében többségi csoportnak nyilvánították azt a pártot, amely országos viszonylatban a legtöbb szavazatot, de legalább a szavazatok 40%-át érte el. A következőkben kiszámították az egyes kerületekben az egyes politikai csoportok által elnyert szavazatok arányát. Ezután a megmaradt mandátumok felét a többségi csoportnak ítélték, majd a többit arányosan szétosztották a legalább 2%-os szavazati arányt elérő pártok között.

A szenátus az alkotmány (68. §) és a választási törvény szerint választott és jog szerinti szenátorokból állt. A választás a negyven évet betöltött román állampolgárok által, kötelező, egyenlő, közvetlen és titkos, választóterületenkénti névjegyzékre történő szavazással történt.

A jog szerint szenátorok kijelölése a politikai jogegyenlőség megsértésével történt. Hivatalból szenátor volt ugyanis az összes érsek, a nemzeti egyházak püspökei, ugyanakkor az általában elismert felekezetek közül csupán a legalább 200 000 hívet képviselő püspökök. (Ily módon nem lett hivatalból szenátor a magyar unitárius püspök!)

Alapvető fordulatot hozott a román politikai életben az 1938-as új alkotmány. A rendelkezések kiterjesztették a király jogkörét, háttérbe szorították a parlamentet (31. §, 32. §, 45. §). A királyi diktatúra felszámolta a politikai pártokat. A demokratikus látszat megőrzése céljából azonban továbbra is működtette a parlamentet, és — megváltoztatva az 1926-os törvényt — képviselőházi és szenátusi választásokat tartott.

Az 1939. május 9-i (M. O. 106.) választási törvény az országot 11 választási körzetre osztotta. A választási körzetek azonosak voltak a közigazgatás területi beosztásának megfelelő tartományokkal (10 tartomány és a főváros). A 30 éven felüli román állampolgárok titkos szavazattal összesen 258 képviselőt választottak. A szavazatokat a három foglalkozási (mezőgazdasági, ipari-kereskedelmi, szellemi foglalkozási) csoportba tartozók minden tartományon belül külön adták le a hasonló szakmai csoportok választási listáira. A szavazók választókerületenként eltérő (15–30), de tartományon belül egyenlő arányban választottak földműves, iparos és értelmiségi képviselőt.

A választókerületi beosztás és a szakma szerinti lista egyaránt hátrányosan érintette a magyar kisebbséget. Az új törvény alapján megtartott egyetlen 1939-es választáson összesen 9 magyar képviselő kapott mandátumot. Ennél kevesebbet csupán első alkalommal, 1922-ben ért el a magyarság.

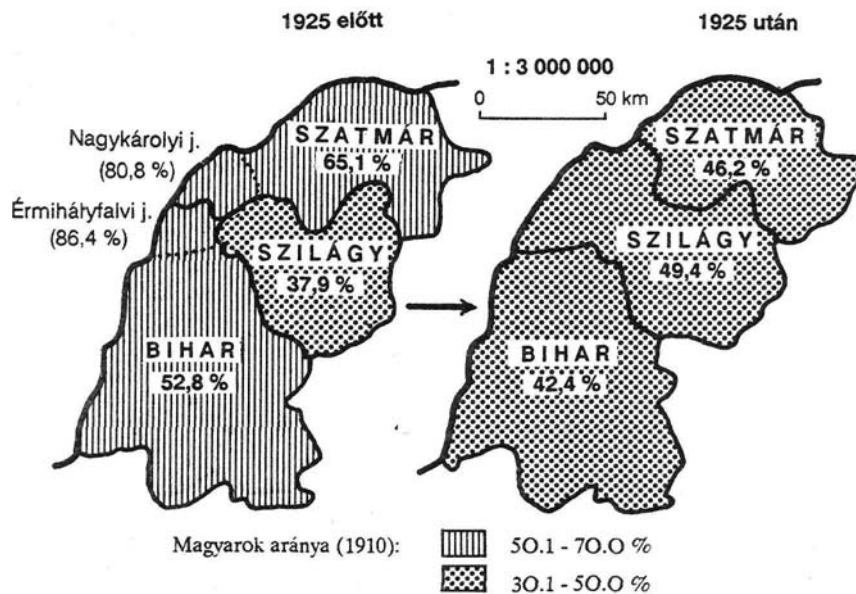
Kedvezőtlen volt a helyzet a szenátusi választás esetében is. Az új törvény értelmében a király nevezett ki 88 szenátort. A különböző szakmai területek a három foglalkozási ágnak megfelelően — az egész országot egy szavazókerületnek tekintve — szintén 88 szenátusi helyre szavazhattak. A hivatalból kinevezett szenátorokra vonatkozó rendelkezések megegyeztek az 1923-as alkotmányban lefektetettekkel. A fenti rendelkezések azt jelentették, hogy választás útján a szenátorok kevesebb mint felét lehetett a felsőházba juttatni. A fennmaradó helyeket rendeleti úton töltötték be, gon-

doskodva arról, hogy a kisebbség ne kaphassa meg a számarányának megfelelő mandátumot.

A magyarságnak a hatékony képviselő érdekében nemcsak országos szinten, a törvényhozó testületekben kellett mandátumot szerezni, rendkívül fontos volt, hogy megfelelő pozíciókat szerezzen a megyei és a városi közigazgatási egységekben.

A közigazgatásról elsőként az egységesítéséről szóló 1925. június 14-i törvény (M. O. 128.) rendelkezett.

A törvény meghatározta az ország területi felosztását, rendelkezett a községi és megyei közhivatalok felállításáról, működéséről és ellenőrzéséről, a közigazgatási választásokról. A területi beosztás (Lásd. részletezve 1925. október 7. M. O. 220. sz.) eltörölte az évszázadok során kialakult, a gazdasági és kulturális sajátosságoknak megfelelő megyehatárokat, és úgy módosította azokat, hogy a kisebbségek aránya a megye lakosságában – így annak vezetőiben is – csökkenjen. Tiszta magyar falvakat román többségű megyékhez csatolt, a Székelyföld peremvidékén fekvő román falvakat pedig a székely megyék részévé tette. A fenti módszerekkel sikerült elérni, hogy az 1910-ben jelentős magyar többségű Maros-Torda megyéből (134 166 magyar, 71 909 román) 1930-ra román többségű megye lett (132 719 román, 123 317 magyar).

A MEGYEHATÁROK MÓDOSÍTÁSA 1925-BEN ÉSZAKNYUGAT-ERDÉLYBEN

Még nyilvánvalóbb volt az 1938. augusztus 14-i (M. O. 187. sz.) közigazgatási törvény területi beosztásának kisebbségellenessége. Az új területi beosztás az országot tíz tartományra osztotta, amelyek egy-egy folyó (Szamos, Maros, Temes, Olt, Prut,

Dnyeszter, Al-Duna, Sucsava) vagy hegység (Bucegi), illetve a tenger (Marea) nevét viselték.

Az új törvény a Székelyföldön még egy tömbben élő magyarságot betagozította a román többségű tartományokba. Háromszék és Brassó megye a bukaresti székhelyű Bucegi tartomány része lett. Csík, Udvarhely és Maros-Torda megyék a román többségű Szeben, Fogaras, Torda-Aranyos, Kis-Küküllő és Nagy-Küküllő megyékkel együtt alkották az új Maros tartományt, amelynek román többsége ily módon nem lehetett kétséges.

A magyar kisebbség politikai szervezetei

Az erdélyi magyarság vezető politikusai 1921. január 9-én, több mint két évvel a páduai fegyverszünet és a gyulafehérvári egyesülési határozathozatal után Kolozsvárott kinyilvánították a magyarság minden rétegét tömörítő Magyar Szövetség létrehozásának szükségességét.⁷¹ A kétesztendő politikai passzivitás indokait keresve az impériumváltozás okozta sokkot és a tájékozatlanságot kell első helyen említenünk. Az erdélyi magyarságnak az Osztrák–Magyar Monarchiában nem voltak önálló politikai szervezetei és vezetői. A magyar tisztviselői kar nagy része nem volt hajlandó hűségeskütni tenni a román államnak, ami tömeges elbocsátásokat eredményezett. A passzív rezisztenciának oka volt az az irreális hit is, hogy a békekonferencián a nagyhatalmak a magyarság szempontjából kedvező döntést hoznak.⁷²

A trianoni békeszerződés megváltoztathatatlan döntése végérvényesen válaszút elé állította a magyarságot. Vagy elhagyja szülőföldjét, vagy a kisebbségi sorsot vállalva küzd jogaiért, nemzetiségének, vallásának és kultúrájának megőrzéséért.

A szövetségi formának mint a magyarság érdekeit védő szervezetnek voltak ellenzői is. A kalotaszegi magyarság képviselői politikai párt megalakítását tartották célszerűnek, és 1921. június 5-én Bánffyhunyon létrehozták a Magyar Néppártot, amely azonban csak a kalotaszegi magyarság szervezete volt. Az erdélyi magyarságot átfogó politikai szervezet 1921. július 6-án jött létre, amikor Jósika Sámuel báró és Kós Károly titkár vezetésével megalakult a Magyar Szövetség. A szövetség a nemzetközi kisebbségi szerződésekben foglaltak alapján jogot formált arra, hogy nemzeti összetartozás alapján politikai szervezetet alakítson, és a romániai magyarságot az állam és a Nemzetek Szövetsége előtt képviselje. A román kormányok elutasították ezt az álláspontot, és 1922. október 30-án – többszöri betiltás és zár alá vétel után – a Magyar Szövetséget végleg felfüggesztették. A szövetség felfüggesztésének pillanatában két egymással rivalizáló országos jellegű politikai szervezet tömöríthette az erdélyi magyarságot: az 1922. január 15-én alakított Magyar Néppárt és az 1922. február 12-én létrehozott Magyar Nemzeti Párt.⁷³

⁷¹ Nagy Lajos i. m. 178. p.

⁷² Sas Péter: Az erdélyi magyarság politikai szervezkedés. (A politikai passzivitástól az Országos Magyar Pártig), 9-10. p. /Kézirat/

⁷³ Sulyok-Fritz: Erdélyi magyar évkönyv 1918–1929. 9. p.

A nemzeti egység égető szüksége csakhamar egy szervezetbe tömörítette a külön utakon járó csoportokat. 1922. december 28-án a kolozsvári Iparosegylet dísztermében a két párt küldöttei létrehozták az Országos Magyar Pártot. Az elnök Jósika Sámuel báró, az alelnök dr. Haller Gusztáv, a titkár dr. Nálóczy István lett.⁷⁴ Az Országos Magyar Párt szervezeti szabályzata szerint a párt tagjának tekintett külön felvétel nélkül is minden 20 évet betöltött román állampolgárt, ki akár származásánál, akár születésénél, akár anyanyelvénél vagy műveltségénél fogva magát magyarnak vallotta.

A párt 1938. március 31-i feloszlásáig képviselte az erdélyi magyarság érdekeit a parlamentben, állandó harcot folytatott a magyar iskolákért, 15 alkalommal nyújtott be panaszt a Nemzetek Szövetségéhez. Többször kinyilvánított célja – bár a lehetőségeknek megfelelően politikai pártként működött – a magyarság egyetemes érdekvédelme volt.

Feloszlása után a „Nemzeti Újjászületés Frontja” néven létesült egyetlen politikai szervezet keretein belül volt lehetőség a magyarság politikai érdekképviseletére. A Frontba beilleszkedő Romániai Magyar Népközösség munkáját azonban alapvetően meghatározta, hogy a királyi diktatúrában a parlament szerepe minimális volt. A törvények legnagyobb részét az országgyűlésen kívül hozták, és az új alkotmány szerint a kormány nem a parlamentnek, hanem a királynak tartozott felelősséggel.

Parlamenti választások

1918. december 1-jétől 1940. augusztus 1-jéig a román állam tizenegy alkalommal tartott parlamenti választásokat. Az első két választáson (1919. november 2-8. és 1920. június 3-7.) a magyarság nem vett részt. A harmadikon a Ion Brătianu liberális kormánya által tartott szavazáson 1922 márciusában a Magyar Szövetség és a frissen alakult Magyar Néppárt egységes, nemzeti programmal indult.

A választások az 1919. augusztus 21-i rendelet törvény alapján folytak le. Ezek szerint minden 50 000 lakos 1 képviselőt és minden 100 000 lakos egy szenátort választott. Ez a rendszer 369 képviselői és 168 szenátori helyet jelentett, amelyből Erdély törvényhozói képviseletét 121 képviselő és 53 szenátor biztosította.

A választásokat példátlan törvénytelenység, korrupció, erőszak jellemezte. A szavazást megelőzően Davidoglu tábornok, a csendőrség parancsnoka titkos utasítást adott ki a szabad közlekedés korlátozására, az ellenzéki jelöltek letartóztatására.⁷⁵ A magyar választói kerületekhez román községeket csatoltak, a választói névjegyzékből kihagyták a magyarokat. A 38 magyar képviselőjelölt közül mindössze négynek a jelölését fogadták el, a többi képtelen indokokra hivatkozva elutasították.⁷⁶ Ilyen körülmények között a magyarság, az arányosságnak megfelelő 30 és a magyar diplomaták által előre jelzett 8–10 jelölt beválasztása helyett mindössze 3 mandátumot szerzett.⁷⁷ Képviselő lett Bernárdy György, a pótválasztásokon pedig Sándor József és Zima Tibor. A szenátusba Pál István, Fülöp Béla és Jósika Sámuel jutott be. Az ellen-

---

⁷⁴ Sulyok-Fritz: i.m. 10. p.

⁷⁵ Sas Péter i. m. 57. p.

⁷⁶ Mikó Imre: 22 év 26. p.

zék és az erdélyi magyarság erőszakos eszközökkel történő háttérbe szorítása tudatos cselekedet volt. A Brătianu-féle liberális kormány ilyen módon biztosította magának az alkotmányozó nemzetgyűlés határozatképességéhez szükséges kétharmados többséget.

A választási törvénytelenések, a védtelenség érzete új taktika kidolgozására ösztönözte az Országos Magyar Pártot. Ennek jegyében született meg 1923. október 23-án a csucsai paktum néven ismert politikai és választási egyezmény. Az Avarescu tábornok által vezetett Román Néppárttal kötött megállapodást 1926. február 1-jén a Magyar Párt felmondta.⁷⁷ A tábornok 1926. májusi váratlan kormányra kerülése után a két párt ismét felújította az együttműködést, és az új törvény alapján⁷⁸ lefolytatott választásokon választási kartellt alakított. Az egyezmény a Magyar Pártnak 15 képviselői és 13 szenátusi helyet ígért azzal a kikötéssel, hogy a székelyföldi megyékben románok is szerepeljenek a közös listák keretében, mint listavezetők.

A választások a koalíció egyértelmű győzelmét hozták. Az összes szavazatok 52,09%-ának megszerzése mellett a Néppárt abszolút többséget ért el 8 megyében, és így összesen 292 mandátumhoz jutott. A nemzeti parasztblokk 69, a liberális párt 16 képviselőt juttatott be a parlamentbe.⁷⁹

A Magyar Pártnak ígért mandátumokból egy szenátusi helyet az utolsó pillanatban román jelöltnek adták át, Szele Béla brassói képviselő mandátumát pedig a kamara megsemmisítette. Így a magyarság 14 képviselői és 12 szenátusi hellyel rendelkezett, ami lényegesen meghaladta az 1922-es eredményt, de még így sem érte el az aránylagos képviselőnek megfelelő arányt.

Az egyezmény politikai kikötéseinek végrehajtása sem volt problémamentes. A Néppárt 13 hónapos kormányzása alatt a magyar kéréseket a parlament nem teljesítette.

A Magyar Párt vezetői az 1927-ben kormányra került Brătianu-féle liberális párttal nem óhajtottak egyezsége lépni, de még nem tartották megfelelőnek a helyzetet arra, hogy önálló listával bocsátkozzanak a küzdelmekbe. Kézenfekvőnek tűnt, hogy a párt a sorsközösségben levő német kisebbség politikai alakulatával létesítsen választási kartellt.

A választásokat ismét erőszakos incidensek, törvénytelenések zavarták meg. A magyarság vezetői közül sokat letartóztattak, a Magyar Párt plakátjait letépték, a szavazólapjait kicserélték. Maros-Torda megyében 15 000 liberális szavazatot csempészték be az urnákba, a választókat a csendőrség nem engedte be a szavazóhelyiségbe.⁸⁰ A visszaélések következtében a Nemzeti Liberális Párt a szavazatok 61–69%-ával 318 mandátumot szerzett, a Nemzeti Parasztpártnak 54, a kisebbségi blokknak 15 hely jutott. A többi párt nem érte el a mandátumszerzéshez szükséges 2%-os szavazati arányt.

A kisebbségi blokkot a népességi arány szerint összesen 42 képviselői és 14 szenátusi hely illette volna meg. A megszerzett 15 képviselői és mindössze 1 szenátusi mandátum háttérében a választási visszaélések voltak, hiszen törvényes választások

⁷⁷ A csucsai paktumról részletesen ld. Gyárfás Elemér: Az első kísérlet. Magyar Kisebbség, 1937. január 16.

⁷⁸ 1926. március 27. M. O. 71. sz. törvény. Papp János i. m. II. kötet, 1. p.

⁷⁹ Magyar Kisebbség, 1926. április 15., 311. p.

⁸⁰ Gyárfás Elemér: A választások tanulságai. Magyar Kisebbség, 1927. augusztus 15., 561. p.

esetén a tiszta magyar vagy a magyar–német többségű megyék alapján 24 – abszolút többség alapján járó – mandátummal lehetett számolni. (E helyett csupán Csík megyében ért el a blokk abszolút többséget.)⁸¹

Az 1928 decemberében kiírt általános választásokra a Magyar Párt – először a választások során – önállóan csupán saját erőire támaszkodva vett részt a küzdelemben. Az önálló listán való indulást az eddigi kartellek viszonylagos eredménytelensége okozta. Az elkülönülés irányába mutatott az is, hogy a szétszórta élő németiség eredményesebb együttműködést remélt a kormánypárttól, és 1928-tól kezdődően a kormánypárttal alakított kartellt.

A választások a Maniu által vezetett Nemzeti Parasztpárt kormányának irányításával történtek. A szavazás hangulatában jelentős javulást jelentett, hogy nyílt visszaélések, a liberális hatalomtól immár megszokottá vált erőszakos akciók nem zavarták a választásokat. A Magyar Párt esélyeit növelte az a tény is, hogy a választás előtt a Magyar Néppárt nyilatkozatban közölte, hogy a nemzeti egység érdekében visszalép a küzdelemtől. A kedvező körülmények eredményeként a Magyar Párt a korszak legjelentősebb választási sikerét érte el. 172 699 szavazattal, és a Csík, Udvarhely és Háromszék megyében elért abszolút többség (78, 70, illetve 76%) 16 képviselői helyet jelentett a párt számára, és ezzel az ország második parlamenti pártja lett. Jelentősen növelni tudta a szenátusba bekerülők számát is; 1928-ban 8 szenátor képviselte a felsőházban a magyarság érdekeit.⁸²

1931-ben a történettudós Nicolae Iorga alakított kormányt. Hatalomra kerülése után nem sokkal feloszlatta a parlamentet, és újabb választást írt ki. A választásokon a Magyar Párt ismét önálló listával indult, azt remélve, hogy az 1928-ban tapasztalt kedvező változások tovább folytatódnak.⁸³ A remélt törvényesség helyett azonban ismét erőszakosságok és hamisítások jegyében folytak le a választások. A választókat nem engedték az urnákhoz (Udvarhely megye), a magyar párti vezetőket letartóztatták (Csík megye), a választói igazolványokat összeszedték (Temes és Torontál megye), Aradon a választói névsoron 1500 magyar szavazó neve mellé a meghalt” bejegyzést írták. A visszaélések következtében a Székelyföldön a választók 40-50%-a igazolvány nélkül maradt.⁸⁴

Így Csík és Udvarhely megyében a Magyar Párt által elért szavazati arány az 1928-as 78,57%-ról, illetve 70,85%-ról 30,83%-ra, illetve 58,30%-ra csökkent. Háromszékben az 1928-as 76,1%-os abszolút többség helyett ezúttal 12 140 szavazatot, 50%-ot ért el a Magyar Párt, amely egy szavazattal volt kevesebb a megyei abszolút többséghez megkívántnál. A nyilvánvaló csalásra Hegedüs Nándor képviselő beszédében hívta fel a figyelmet, amelyben rávilágított arra, hogy a belügyminisztérium hivatalos eredmény-jelentésében még 12 147 magyarpárti szavazat volt a megyében.

⁸¹ Fritz László: Az 1927. júliusi román parlamenti választások statisztikája. Magyar Kisebbség, 1927. szeptember 1., 621. p.

⁸² Az 1928 decemberi román parlamenti választások eredményei. Magyar Kisebbség, 1929. január 1., 13. p.

⁸³ Manoilescu miniszter közvetlenül a választások előtt kijelentette: Őszinte, lojális, nyílt és becsületes ellenfelek leszünk. Választottunk” Magyar Kisebbség, 1931. június 16. 433. p.

⁸⁴ Választottunk, Magyar Kisebbség, 1931. június 16. 438–477. p.

A szenátorválasztás hasonló körülmények között ment végbe. Csíkban és Háromszékben az 1928-as magyarpárti szavazatoknak körülbelül 60%-át hagyta meg a kormány, Udvarhely megyében azonban a 3 évvel korábbi 10 546 helyett csupán 3212 szavazat maradt az urnában.

A választásokat a Nemzeti Egységpárt a szavazatok 49,46%-ával, összesen 289 mandátummal nyerte meg, a Magyar Párt 5,02%-kal 10 képviselői helyhez jutott. A szenátusba mindössze 2 főt sikerült bejuttatni.⁸⁵

Nem hozott lényeges változást a választások légkörében az 1932-es év. A Iorga-kormány lemondása után a szintén nemzeti parasztpárti Alexandru Vaida-Voivod kapott lehetőséget a kormányalakításra. Az 1932 júliusára kitűzött választások előtt a többségi párt – a szavazati prémium megszerzése végett – ismét választási szövetséget kötött a Német Párttal, és hasonló ajánlatot tett az Országos Magyar Pártnak is. A párt intéző bizottsága azonban ismét az önálló lista mellett döntött.

A választásokon a Nemzeti Parasztpárt – Német Párt kartell a korábban már bemutatott visszaéléseket alkalmazva, a szavazatok 40,30%-át szerezte meg, így elérte a prémiumhoz szükséges százalékarányt. Jellemző, hogy a 190 mandátumot biztosító prémium ezúttal 0,3%-on, 8961 szavazaton múlt. A Magyar Párt 4,75%-ot és Csík, Háromszék és Udvarhely megyében abszolút többséget szerezve 6+8, összesen 14 mandátumot és 3 szenátusi helyet kapott.⁸⁶

Többszöri kormányválság után a Nemzeti Parasztpárt 1933 végén kénytelen volt megválni a hatalomtól. A király I. G. Duca személyében öt év után ismét liberális párti politikust bízott meg a kormányalakítással. A Duca-kormány által 1933. december 20 – 22-én megtartott parlamenti választás a már ismert törvényellenes módszerek jegyében zajlott le. A kormánypárt kartellt alakítva a Német Párttal a szavazatok 50,99%-át kapta, ami összesen 300 mandátumot jelentett. Az önálló listával induló Magyar Párt ezúttal is a voksok kb. 4%-át (4,01%) szerezte meg, a visszaélések miatt azonban egyetlen választókerületben sem ért el abszolút többséget. Így csupán 8 mandátumot kapott, amelyet a kormány a végeredmény ismeretében az udvarhely megyei pótválasztásokon elért egy képviselői hellyel megtoldott. A szenátorválasztásokon az 1932. évihez hasonlóan a magyarság 3 mandátumot szerzett.⁸⁷

A gazdasági helyzet javulásának köszönhetően az 1933-ban megválasztott parlament az alkotmányos elveknek megfelelően négy éven keresztül működött. Az 1937-es új választásokat megelőzően a liberális kormány tekintélye megrendült, népszerűsége a mélypontra zuhant. Miután azonban az ellenzéki pártok egyike sem volt olyan erős, hogy a többséget jelentő 40%-os szavazati arányt megszerezze, a prémiumrendszerű választási törvény 1926-os elrendelése óta először egyik párt sem kaphatta meg a biztos parlamenti többséget jelentő prémium-mandátumokat. A liberális párt a durva visszaélések ellenére is csupán a szavazatok 35,92%-át szerezte meg, ami 152 képviselői helyet jelentett.

---

⁸⁵ Fritz László: A Iorga-kormány 1931. évi parlamenti választása. Magyar Kisebbség, 1931. július 16., 509. p.

⁸⁶ A Vaida-kormány 1932. évi parlamenti választása. Magyar Kisebbség, 1932. augusztus 1., 4345-455. p.

⁸⁷ A Duca-kormány 1933. évi parlamenti választásainak adatai. Magyar Kisebbség, XIII. évf., 1. sz., 1934. január 1., 4. p.

A Magyar Párt szavazati aránya ismét 4–5% között mozgott (4,43%), ami a többségi csoport hiánya miatt ezúttal 19 mandátumot jelentett. Ezeket a mandátumokat azonban már nem igazolták. A román politikai élet bomlását csakhamar a parlament feloszlata és a királyi diktatúra bevezetése követte.⁸⁸

A két világháború közötti korszak utolsó parlamenti választására 1939. június 1-2-án került sor. A királyi diktatúra parlamentje azonban az angol politikusok szerint is már csak a parlamentarizmus paródiája lehetett. Az új törvénnyel lebonyolított választások új módon az országgyűlési választások paródiáját jelentették.

A választásokon csak az ország egyetlen politikai alakulatának, a Nemzeti Újjászületés Frontjának direktóriumát által felhatalmazott jelöltek indulhattak. A magyarság a részvétel érdekében megállapodásra kényszerült a kormánnyal, aminek értelmében 16 képviselő- és 5 szenátorjelölt indulhatott a választásokon. A kormány mindenféle választási propagandát betiltott, a jelöltek csak a község házára kifüggesztett, fényképpel ellátott rövid kiáltványban szólíhattak fel szavazásra. (Ezt a magyar jelöltek esetében a hatóságok többször elfelejtették” kifüggeszteni). A választások a már ismertett új törvény szerint folytak. Az új választókerületekben a magyarság mindenütt kisebbségbe került. (Szamos tartományban 24,31%, Temes tartományban 12,77% volt a magyarok aránya). Háromszék és Brassó 8 regáti megyével együtt alkotta a Bucegi tartományt, így a két megye nagyarányú magyar lakossága a tartomány jelentéktelen kisebbségét alkotta.⁸⁹

A szakmai kamarára történő szavazás eredményeként a képviselőházba jutott magyarok kiváló iparosok, kereskedők, ügyvédek, és nem a parlamenti küzdelmet ismerő debatterek voltak.

A magyarság a 258 képviselői helyből 9 képviselői, 88 választható szenátusi helyből 2 szenátusi mandátumot szerzett. A parlament működése során két ülészakot ért meg; alig egy évvel megválasztása után, a bécsi döntés előtt felbomlott.⁹⁰

Összefoglalás

A romániai magyarságnak két világháború közötti helyzetét általánosan értékelve megállapíthatjuk: az egész korszakra és Közép-Európára jellemző nacionalizmus alapvetően meghatározta a román nemzetiségi politikát. A kisebbségek általános helyzete folyamatosan rosszabbodott, egyre nagyobb nehézséget jelentett a nemzetiségi karakter hosszú távon való megőrzése. A korszak néhány jellegzetes tényezője azonban kedvezően befolyásolta a kisebbségek helyzetét, és összességében azt eredményezte, hogy az 1945 után fokozatosan kiteljesedő kommunista diktatúra viszonyaival összehasonlítva a romániai kisebbségek helyzete a két világháború között egyértelműen jobb volt.

---

⁸⁸ Miko Imre: 22 év 193-197. p. – A Tatarescu-kormány 1937. évi parlamenti választásainak számadatai. Magyar Kisebbség, 1938. január 1., 2. p.

⁸⁹ Miko Imre 22 év 231. p.

⁹⁰ A választások. Magyar Kisebbség, 1939. június 16., 281. p.

Az okok között ki kell emelnünk, hogy a két világháború közötti közép-európai nagyhatalmi vákuumban a nemzetközi politika állásfoglalása sokkal fontosabb volt Romániának, mint az 1945 utáni időszakban. A romániai magyarság ekkor közvetlenül fordulhatott panaszaival a Népszövetséghez, s a román államnak nem volt közömbös, hogy nemzetiségi politikájának milyen a visszhangja.

Belpolitikai szempontból megállapítható, hogy az ellentmondásokkal terhes román parlamenti rendszer sokkal szélesebb kereteket biztosított az általános belpolitika - és így a pártokba tömörülő kisebbségek - számára, mint az 1945 után kialakuló szélsőségesen diktatórikus jellegű rendszer. Bármilyen ellentmondásos volt is a román parlamenti rendszer, és bármilyen szigorú, sokszor jogsértő korlátozások sújtották is a kisebbségi szerveződéseket, az önálló politikai párttal rendelkező magyarság a hazai és a nemzetközi nyilvánosság előtt hallathatta hangját. Képviselői nem felülről, a hivatalos politika kegyéből kinevezett állami szócsövek, hanem a magyarságnak felelősséggel tartozó politikusok voltak.

Végül kiemelkedő jelentőségű, hogy mind a kisebbségek intézményrendszerének (egyház, iskolák stb.), mind a kisebbséghez tartozó egyéneknek szempontjából összehasonlíthatatlanul kedvezőbbek voltak a két világháború közötti tulajdonviszonyok. A magántulajdon viszonyai között a kisebbségi sorban élők gazdasági bázisát a román politika többszöri kísérlete (földbirtokreform, hitelpolitika) ellenére sem tudta megrendíteni. A magyar egyházak válságos anyagi állapotának, és a román egyházakkal szembeni hátrányos helyzetének ellenére létezett, és tekintélyes erőt képviselt a magyar egyházi iskolahálózat, és az egyházi élet is függetlenebb volt, mint a II. világháború után. Fontos volt az is, hogy a kötelező hitoktatás rendszere még a román iskolában tanuló magyar diákok számára is lehetővé tette, hogy anyanyelvükön részesüljenek vallásoktatásban. Jelentős kisebbségmegtartó szerepet töltöttek be a különböző közművelődési jellegű egyesületek, könyvtárak, dalárdák és körök. A magyar sajtó és könyvkiadás a cenzúra időleges szigorodásai ellenére összehasonlíthatatlanul szabadabb, és szélesebb skálájú volt, s a tárgyalt időszak jelentős részében szinte akadálytalan volt a magyarországi lapok és könyvek behozatala is. Noha a földbirtokreform, a hitelpolitika a többségi kedvezményezettségét szolgálta az üzleti életben, s ez anyagilag hátrányos helyzetbe szorította a kisebbségeket, a magántulajdon rendszere valamelyest megóvta az embereket az állammal szembeni teljes anyagi, jogi, sőt még a mozgásszabadságot is korlátozó kiszolgáltatottságtól és függőségtől, amely a későbbi romániai diktatúrára oly tragikusan jellemző volt. Az állami tulajdonforma és a diktatórikus rendszer azt eredményezte, hogy a szocialista Romániában élő kisebbségek intézményeinek anyagi bázisa megrendült, így a nemzetiségi lét zálogai, az oktatás, művelődés, érdekvédelem közvetlenül és kizárólag az asszimilációt sürgető államhatalom kezébe kerültek.